פרייז 25 גראשן · XV-טער יאָהרגאַנג · — Opłata pocztowa — uiszczona ryczałtem. · „Radomer-Kielcer Leben" 24 (722) · היינט 8 זייטן

ראַדאָמער-קעלצער לעבען

צו אונזערע לעזער!

מיט'ן היינטיגען נומער פון אונזער צייטונג „ראַדאָמער-קעלצער לעבען" פערגרעסערען מיר דעם פאָרמאַט אין א בעדייטענדע מאָס. אַזוי אַ־וּך וועט אונזער צייטונג בערייכערט הן מיט'ן אויסזעהן והן מיט אינהאַלט. די אַלע ענדערונגען זענען פערבונדען מיט א סך אַנשטרענגונגען, אָבער מיר האָבען נישט געשפּאָרט קיין מיה, וועלענדיג געבען דעם לעזער א שענע און אינ-האַלטסרייכע צייטונג.

מיר ווענדען זיך דעריבער צו אַלע יודישע בירגער אין ראַדאָם מיט אַנ'אַפּעל צו שטיצען די עלטסטע לאָקאַלע צייטונג **„ראַדאָמער-קעלצער לעבען"** וועלכע עגזיסטירט 15 יאָהר. די שטיצע בעדייט אין דעם זין, אז יעדע יודישע שטוב זאָל קויפען און ליינען אונזער צייטונג, זי העלפען פערשפּרייטען און זיך אַנאָנסירען אין איהר.

„ראַדאָמער קעלצער לעבען" דריקט אַקטועלע און אינטערע-סאַנטע אַרטיקלען, פעליעטאָנען און ברענגט אַלע וויכטיגסטע נייעס און גע-שעהענישען פון אָרטיגען לעבען.

אַבאָנירט, לעזט און אַנאָנסירט אייך אין **„ראַדאָמער-קעלצער לעבן"** וואָס איז די עלטסטע און פּאָפּולערסטע יודישע צייטונג אין ראַדאָם, קעלץ און אין דער גאַנצער אומגעגענד.

רעדאַקציע און אדמיניסטראַציע
„ראַדאָמער-קעלצער לעבען"

Radom, dnia 17-go Czerwca 1938 r.
ראַדאָם, פרייטאָג י"ח סיון תרצ"ח
טעלעפאָן פון רעדאַקציע 15 - 18

אָבטיילונג פאַר אָסטראָוויעץ, אָפּאַטאָוו, וויערזשבניק און סביבה — אויף זייט 6

אָבטיילונג פאַר קעלץ אויף זייט 7

בעקאַנטמאַכונג.

אויפ'ן אַלגעמיינעם פערלאַנג פון אונזער שטאָדט און אויף די ספּעציעלע איינלאַדונג פון דער צייטוו. יודישע קהלה אין ראַדאָם

וועט דער בעריהמטער אויבערקאַנטאָר

פּישעלע פּישביין
— פון ראַוונע —

דאַוונען אין דער שטאָדטישער שוהל שבת
פ' בהעלותך קבלת שבת, שחרית און מוסף (דעם 17 און 18)

איינגאַנג געגען בעגרעניצטע צאָהל **איינטריט'ס-קאַרטען**
— צו בעקומען ביי די ה"ה ש. הענדעל (בוכהאַנדלונג) זשע-ראָמסקי 30, גראָסמאַן קאָלאָניאַל געוועלב וואהל 15, זיינוויל שפּיזמאַן רזשינסקא 7.

די הכנסה איז בעשטימט לטובת דעם בית-יתומים און יוד. שפּיטאַל. — **אָרדנונג געזיכערט**

א הערצליכען מזל-טוב
דעם ה' **יצחק טשאַרני** און **פאַמיליע** (קעלץ)
צו דער האָכצייט פון זיין טאָכטער
חוה מיט ה' **ק. גאָטליעב**
דעם יונגען פּאָר א גליקליכע צוקונפט און די עלטערען נחת.
בנימין רייך.
ראַדאָם.

ווילט איהר בעהערשען דעם קריזיס?
איילט שנעל און קויפט א לאָס
אין דער בעוויסטער לאַנגיעהריגער קאָלעקטור

איטשע מאיר סעמיאַטיטש

ראַדאָם, רווינסקא 25

וואו עס זענען ביז היינט שוין געפאַלען

100000 זל.	אויף נומ. **32805**
50,000 "	" " **56091**
50000 "	" " **67790**

און פיעל געווינסטען צו 10000 און צו 5000
און נאָך פיעל בעדייטענדע געווינסטען

דעריבער פערזוימט נישט דען ביים פאָריגען מאָהל האָט מיר אויסגעפעהלט לאָסען.

Kolonia Letnia

DLA MŁODZIEŻY SZKOLNEJ
w Diłoku n|Prutem koło Jaremcza

Kolonia mieścić się będzie w ładnym budynku, pokoje słoneczne umeblowane. Polana do gier i zabaw.

Wikt 5 razowy obfity i smaczny.

Młodzież pozostaje pod opieką doświadczonych wychowawców. Ulgi kolejowe 66%. Bliższych informacyj udziela kancelaria Gimnazjum Tow. „Przyjaciół Wiedzy" (ul Kilinskiego 13) codziennie w godzinach urzędowych.

א הערציגען מז"ט ווינשען מיר
דעם ה' **יעקב פּאַטאַזשניק**
צו דער חתונה פון זיין טאָכטער
שושנה
מיט ה'
אברהם קאַרמאַן
גליק און צופרידענהייט דעם יונגען פּאָר און די עלטערען נחת.
לייב פּעריל און פרוי

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס
אונזער שוואָגער **קדיש העלצמאַן** מיט **זיינע קינדער**
צוליב'ן טוידט פון זיין **פרוי**
און זייער **מוטער**

פייגע רבקה נ. ע.

זייט געטרייסט!

זיינוועל גראָספעלד און פאַמיליע
באַלטימאָרע

מיר זענען מודיע וועגען דעם פערלוסט פון אונזער געליבטע
מוטער, שוויגער און באָבע

פעריל האַרטמאַן נ. ע.

(פעריל די בעקערין פון דער שוהל-גאַס)

וועלכע איז געשטאָרבען אין באַלטימאָרע דעם 23 מאַי הײַנטיגעס יאָהר אין עלטער פון 75 יאָהר און געבראַכט געוואָרען צו איהר אייביגער רוה אויף די ראַדאָמער סעמיטערי. אַלע ראַדאָמער לאַנדסלייט האָבען איהר אָבגעגעבען דעם לעצטען כבוד

די אין טיפען טרויער-פערבליבענע
זיהן שלמה און פנחס האַרטמאַן
טעכטער, שנירען, אייניקלעך און אור-אייניקלעך
באַלטימאָרע.

KOLEKTURA
LOTERJI
PAŃSTWOWEJ
CH. L.
Kiestenberg,
Ostrowiec
Okólna 2a
Konfo P. K. O. 145.158
פערקויפט שוין גליקליכע לאָזען צו די ערשטע קלאַס.
איילט צום גליק דורך קויפען לאָזען ביי מיר. פאַר אומגעגענד זאָפּאַרטיגע אַרויסשיקונג דורך פּאָסט.

ווילט איהר האָבען קלאָרע, זויבערע וועש, נייע גאַרדעראָבעס, שניי-ווייסע פאָרהאַנגען,
גיעט נאָר צו וואַשען און פאַרבען אין דער בעקאַנטער
כעמישער פאַרבעריי און פּראַלניע פון דער ערשטקלאַסיגער פירמע

A. HEMPEL

Centrala Stare Miasto 7 telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

ווער ס'האָט זיך ניט איבערצייגט … און וועט זיין ענטציקט פון דער שנעלער, עסטעטישער אויספאַ… … ער אַרבייט. ס'וועט אויך געמאַכט ווערען אויף טריקען — ביליגע פּרייזען — פּינקטליכע אויספיהרונג … און איבערצייגט אייך סאָלידע בעהאַנדלונג
צענטראַלע: אַלטע שטאָט 7 טעל 70-19
פיליעס: זשעראָמסקי 1 טראַוגוטטא 11
זשעראָמסקי 21, זשעראָמסקי 59
ביליג צו וואַשען קאָפּעלושען

מ'וואַרפט אַ גורל אויפ'ן פאַרזיצענדען פון דער וואהל=קאמיסיע

זכה=בגורל געווען האט ה' יונה זילבערבערג, אבער ה' פעלדמאַן איז ווידער נישט מסכים.

צום צווייטען מאהל שוין איז גע־וויהלט געוואָרען א פאַרזיצענדער פון דער וואהל־קאמיסיע. צום ערשטען מאהל איז די וואהל נישט געווען גילטיג, מחמת די וואהל־קאמיסיע איז פריהציי־טיג צוגעטרעטען וועהלען א פאַרזיצענ־דען, נאָך איידער זי איז דורך דער מאכט בעשטעטיגט געוואָרען.

די וואהל־קאמיסיע, וואָס דער נייער קהלה־ראט האט אויסגעקליבען, בע־שטעהט פון די פרנסים: יונה זילבער־בערג, אהרן מערין, ישראל פעלדמאַן, יצחק מענדל האפמאַן און מאיר קאַפ־לאַן. אויף דער ערשטער זיצונג פון דער וואהל־קאמיסיע, איז אַלס פאַרזי־צענדער געוועהלט געוואָרן דער ה' יונה זילבערבערג. דעמאָלט איז אזוי געווען. די ה"ה קאפלאַן און האפמאַן ה א ב ע ן זיך אַצגעהאַלטען פון ש ט י מ ע ן און די ה"ה מערין און זילבערבערג האָבען געשטימט אויף דער קאַנדידאטור פון לעצטן. ה' פעלד־מאַן איז נישט אַנוועזענד געווען אויף דער זיצונג און דערנאָך אריינגעטראָגען א מעלדונג אין דער סטאַראָסטווא, אז ער האָט אין דער אויסוואהל פון א פאַרזיצענדען אין דער וואָהל־קאָמיטיע נישט גענומען קיין אַנטייל.

צום צווייטען מאהל זענען שוין גע־ווען אַלע 5 מיטגלידער פון דער וואַל־קאָמיסיע. די זיצונג איז פאָרגעקומען היינטיגען מאַנטאָג אין לאָקאַל פון דער פון דער קהלה. עס זענען אַרויסגע־שטעלט געוואָרען דריי קאַנדידאטען אויף א פאַרזיצענדען פון דער קאָמיסיע: זילבערבערג, פעלדמאַן, האפמאַן. נאָך די וואהלען, וועלכע זענען געווען גע־היימע, האט זילבערבערג בעקומען צוויי שטימען, פעלדמאַן צוויי און האפמאַן איינע.

היות קיינער האָט קיין מעהרהייט נישט געהאָט, האָט פרעזעס דען פאַר־געלעגט צו ציהען קוויטלעך צווישען די צוויי קאַנדידאטען, וואָס האָבען בעקו־מען צו א גלייכע צאָהל שטימען, און וועמענס נאָמען ס'וועט צום ערשטען אַרויסגעצויגען ווערן, דער בלייבט פאַר־זיצענדער. אַלע האָבען מסכים געווען און מ'האָט אריינגעלייגט צוויי קוויטלעך אין א קאַפעלוש, איינס מיט דער אויפ־שריפט זילבערבערג, און דאָס אַנדערע מיט דער אויפשריפט פעלדמאַן. געצויגן האָט ה' מערין, און דאָס ערשטע קווי־טעלע, וואָס ער האָט אַרויסגענומען איז געווען מיט דער אויפשריפט זיל־בערבערג, וועלכער האָט אזוי־אַרום זוכה געווען צו ווערן געוועהלט אַלס פאַרזי־צענדער.

ווי מען הערט, איז ה' פעלדמאַן נישט מסכים אויף אזא זכה־בגורל־סיס־טעם, ערקלערענדיג, אז ער האט גע־מיינט, אַז פון די צוויי קוויטלעך, וועט איינס האָבען די אויפשריפט פרעזעס און דאָס צווייטע וועט זיין א ליידיגס און ציהען וועלן די צוויי קאַנדידאטען צווישען וועלכע ס'ווערט געוואָרפען דער גורל און ווער ס'וועט אַרויסציהען דאָס קוויטעלע מיט וואָרט פרעזעס, דער וועט ווערן געוועהלט אַלס פאַרזי־צענדער פון דער וואהל־קאָמיסיע.

ל ו י ט א ל ע ו ו א ה ר־שיינליכקייטען וועט די אָפּאָזיציע פון ה' פעלדמאַן נישט ענדערען דעם ציי־טען אויסוואהל און ה' זילבערבערג וועט יאָ בעשטעטיגט ווערן אַלס פאַר־זיצענדער.

די צווייטע וואָך דינסטאָג, מיטוואָך און דאָנערשטאָג, ד"ה דעם 21—22—23 ה. מ. וועלן אריינגעטראָגען ווערן אין דער וואהל־קאָמיסיע ליסטעס אויף קאַנ־דידאָטען אין דער פערוואַלטונג. דעם 27־טען, מאָנטאָג, קומט זיך צונויף דער ראָט אויסצוּוועהלען א פערוואַלטונג.

פאַר 300 זל. פאַלשע בריליאַנטען.

אָבגענאַרטע יודישע פרוי זיך געוואַלט סמ'ען.

דינסטאָג איז געקומען קיין ראדאם א יודישע פרוי פון דאָרף וואוטעסטווא (ראדאָמער געגענד) די פיהר מיט וועל־כער זי איז געקומען צו פאָהרען, האָט זיך אָבגעשטעלט אויפן הויף וואָהעל 7. דאָרט האָט זי איינגעהאַנדעלט א „מציאה" פאַר 300 זל. מ'האָט איהר דאָרט פערקויפט „אמת'ע" בריליאַנטענע אוירינגלעך. ווען די „סוחרים" זענען פערשווינדען, האָט ערשט די פרוי דער־זעהן, אַז דאָס זענען פאַלשע גלעזלעך. די אָבגענאַרטע פרוי האָט זיך אזוי גענומען צום הארצען, אַז זי האט זיך געוואָלט סמ'ען. מענשען האָבען דאָס בעצייטענס בעמערקט און נישט דער־לאָזט זי זאָל בעגעהן זעלבסמאָרד.

ווי מען גיעט איבער זאָל דאָס האבן פאסירט מיט דער פרוי פון שמעריל תבואה־סוחר פון קאָזשעניצער 18.

Kto gilzy „WAWEL" chociaż raz spróbuje
Innych nie kupi, w innych już nie pali
A kiedy swoich znajomych częstuje
Każdy wyborne papierosy chwali.

10=טער יאָהרצייט פון ל. ברילאַנט.

איבערמאָרגען זונטאָג איז די 10־טע יאָהר צייט פון פערשטאָרבענעם בעקאַנ־טען האַנדווערקער טהוער ל. בריליאַנט.

בריליאַנט איז געווען זעהר פאָפּולער אין שטאָדט און האָט זיך ערוואָרבען גרויסע פערדינסטען אויפ'ן געביעט פון איבערגעגעבענער מסירת = נפש'דיגער געזעלשאַפטליכער, טעטיגקייט.

מיט א געוויסע צייט צוריק איז אין שטאָדט־ראָט בעהאַנדעלט געוואָרן די פראַגע וועגן ענדערן נעמען פון א ריי־הע גאַסען און ס'איז דאַן אַקטועל גע־וואָרן, אַז מ'זאָל איינע פון די גאַסען אָנרופען אויפ'ן נאָמען פון ל. בריליאַנט. ס'איז געבליבען אויפ'ן פאַפּיר און ביז היינט נישט רעאַליזירט געוואָרען.

פאַרוואָס?

ערעפנונג פון א שפּאַר און לייה=קאַסע

שבת־צונאַכט איז איז אין לאָקאָל פון דער ציוניסטיש־סאָציאַליסטישער גרופּי־רונג „העובד" (זשעראָמסקי 21) פאָרגע־קומען די ערעפענונג פון אנ'אייגענע שפּאַר און לייה־קאַסע פאַר די מיטגלידער.

וועגען די ציעלען און אויפגאַבען פון דער ניי־געגרינדעטער קאַסע האָט גערעדט אין זיין אריינפיהר־וואָרט דער פאַרזיצענדער מענדיל ווייצמאַן. ער האָט אָנגעוויזען, אַז די שפּאַר און לייה־קאַסע האָט א גרויסע בעדייטונג פאַר די עלטערע חלוצים, וואָס שטרעבען עולה צו זיין קיין ארץ ישראל און מוזען צו דעם צוועק דורכמאַכען אנ' הכשרה. דאָס לעצטע איז אָבער נישט קיין גרינגע אויפגאַבע און די שטיצע אין דער פאָרם פון אנ'הלואה איז, אין אזא פאַל, א נויטווענדיגע זאַך. חוץ דעם וועלען א סך מיטגלידער דורך פרי־ערדיגע אָבשפּאָרונגען אין דער קאַסע, האָבען די מעגליכקייט אנצוזאַמלען זיך אויף הוצאות־הדרך, ווען זיי וועלען בע־קומען א סערטיפיקאַט.

עס רעדט נאָכדעם דער ה' וואָלף לאַקס, וועלכער ערקלערט, אז דער גרונד־קאַפּיטאַל פון דער ניי־געשאַפע־נער קאַסע, בעשטעהט פון 500 זל. איין העלפט פון דעם ד"ה 250 זל. איז גע־זאַמעלט געוואָרען צווישען די היגע חברים און אזוי פיעל. ד"ה די צווייטע העלפט, האָט געגעבען די צענטראַלע פון „עובד", אין וואַרשא. ה' לאַקס בעגריינדעט די שאַפונג פון די קאַסע דערמיט, וואָס די מיטגלידער פון „עובד" איז שווער צו בעקומען הלוואות אין די אַנדערע היגע גמ"ח־קאַסעס, מחמת נישט שטענדיג זענען זיי אין דער לאַגע, צו קענען פאָרשטעלען אזעלכע זשיראַנטען, וואָס די דערמאָנטע קאַסעס פאָדערען.

אין נאָמען פון קרן־קיסת האָט בע־גריסט דער סעקרעטאַר משה ווייסטאַן, וועלכער האָט אגב בעת דער בעגריסינג געהאַלטען אַ שענע רעדע.

לכבוד דעם ענטשטעהן פון דער שפּאַר און לייה־קאַסע איז איינגעאָרדענט געוואָרען א בעשיידענער באַנקעט און דער היימישער עולם האָט פערברענגט אַ פּאָר שעה אין א געמיטליכע שטימונג.

מאַסען ליציטאַציעס צווישן יודישע קליינהענדלער אין ראדאם

פיל געליטענע און רואינירטע. — אינטערווענץ אין וואַרשא

מאָנטאָג איז די וואַרשאַווער קליינהענד־לער־צענטראַלע אַלאַרמירט געוואָרען פון איר אָבטיילונג אין ראַדאָם, אַז עטליכע הונדערט אָרטיגע יודישע הענדלער זענען דעם 9־טען ד. ח. אויפגעפאָדערט געוואָרן אין משך פון 3 טעג צו בע־צאָהלען אַלע פערלעגענע שטייערן. היות ווי דאָס איז נישט געווען מעגליך ענטגעגענצוקומען דעם שטייער־אַמט, ווייל קיינער איז נישט געווען בכוח זיך צו שאַפען די נויטיגע סומע, זענען אין 3 טעג שפּעטער ביי אַלע יודישע קרעמער געמאַכט געוואָרן „זאַיענטשעס" אויף זייערע קראָמען און ביי א גרויסן טייל קרעמער זענען שוין אפילו פאַר־געקומען ליציטאַציעס.

בעת די אַדורכגעפירטע ליציטאַציעס זענען עטליכע צעהנדליג יודישע קרע־מער גענצליך צעבראָכן געוואָרן.

עס איז כדאי צו בעמערקען, אז ביי איינעם א קרעמער האָט מען געמאַנט פערלעגענע שטייערן אַ סומע פון 600 זלאָטעס, דער קרעמער האָט געוואָלט געבען 200 זלאָטעס א קאַנטאַ און די רעשט צולעגען אויף ראַטעס. דער שטייערן־אַמט האָט דאָס נישט געוואָלט ענטגעגענקומען. דער סוף איז געווען, אז מען האָט אַלץ פערקויפט פון קראָם און מען האָט בס"ה אָבגענומען 260 זלאָטעס.

ווי מיר ווערן אינפאָרמירט, איז דער ראַדאָמער שטייער־אַמט צוגעטרעטען פאָריגע וואָך אויפמאָהנען שטרענג די אַלטע פערלעגענע שטייערן פון יאָהר 1924 ביז 1937. ביי א גאַנצע רייהע יודישע סוחרים און האַנדווערקער אין יודישען קוואַרטאַל, וואָס נעמט אַרום דעם וואָהעל, שוהל־גאַס, פערעצא און רווינסקא — זענען אויסגעפיהרט גע־וואָרען זאַיענטשעס. מ'האָט פערנומען שטוב־זאַכען און סחורות. און שפּעטער, אין צוויי טעג אַרום, זענען די פערנו־מענע זאַכען אַרויסגעשטעלט געוואָרען אויף א ליציטאַציע.

שטייער־עגזעקוציעס זענען אָנגעווענ־דעט געוואָרען לגבי פאָלגענדע סוחרים און האַנדווערקער:

בעריל ברעסלער, ליטוואַק (שפּייז־געוועלבל אויפ'ן וואָהעל) ישראל נוסבוים (וואָהעל) אַביגדור זיידענוועבער. ביי רעמבישעווסקי אויפ'ן וואָהעל האָט מען פערנומען 60 זל. ביים בערשטן־מאַכער טייטעלבוים פון בערנאַרדינסקי. ביים לעדער־סוחר חיים פעלדבערג פון מאַלא א. אנד.

ביים האַנדווערקער פעלדמאַן אויפ'ן וואָהעל האָט מען פערנומען דעם איינ־ציגען נייה־מאַשין. נאָך אנ'אינטער־ווענץ האָט מען אים דעם מאַשין צו־ריקגעגעבען.

שבת איז געגאַנגען א דעלעגאַציע פון סוחרים־פעראיין און קליינהענדלער־פערבאַנד צום נאַטשעלניק פון שטייער־אַמט ה' מאַנטשינסקי. וועמען זי האָט געבעטען צו מאַכען פערלייכטערונגען פאַר די אַלטע שטייערן. ה' מאַנטשינסקי האָט אָבגעזאָגט צו מאַכען וועלכע ס'איז הנחות.

אין דער דעלעגאַציע האָבען זיך בעטייליגט די ה"ה מערין און פּלאַצקי.

מאָנטאָג איז ה' פּלאַצקי געפאָהרען קיין קעלץ און צוזאַמען מיט'ן קעלצער אדוואָקאַט מאַנעלא אינטערווענירט אין דער שטייער־קאַמער (איזבא סקאַרבאָווע) וועלכע האָט זיך טעלעפאָניש געווענ־דעט צום ראַדאָמער שטייער־אַמט, אז זי זאָל ליבעראַלער בעהאַנדלען דעם ענין פון די אַלטע שטייערן, און גע־בען אינדיווידועלע פערלייכטערונגען.

גלייכצייטיג איז אינטערגענומען גע־וואָרען אַנ'אינטערווענץ דורך די וואַר־שאַווער צענטראַלעס פון סוחרים־פער־איין און קליינהענדלער־פערבאַנד, אין פינאַנץ־מיניסטעריום,

אויף איבערמאָרגען זונטאָג 6 אָווענד, ווערט גערופען אַנ'אינפאָרמאַציאָנס־פערזאַמלונג אין לאָקאַל פון היגען קליינהענדלער־פערבאַנד אין צוזאַמענ־האַנג מיט די פערלעגענע שטייערן.

אויפ'ן חזניש=מוזיקאַלישען פראָנט,

חזן פישביין דאַווענט היינטיגען שבת לטובת דעם יודישען שפּיטאָל און בית־יתומים.

און ווידער אמאָהל וועלען מיר האָ־בען די מעגליכקייט צו הערען דאַוונען דעם חזן פישעלע פישביין היינטיגען שבה אין דער ראַדאָמער שטאָדט־שוהל.

חזן פישביין האָט זיך שוין אויסגע־אַרבייט אַ שטיקעלע מאַרקע ביי אונז אין ראַדאָם, געדאַווענט שוין צוויי מאָהל אויף פּרובע און מיט דעם גרעס־טען ערפאָלג אונזערע היימישע ליב־האָבער פון חזנות רעדען פון איהם מיט גרויס בעגייסטערונג. דער איינדרוק פון זיינע געלינגענע שבתים איז נאָך ביי אַלעמען פריש אין זכרון.

און ווירקליך פערמאָגט פישעלע פישביין א ביז גאָר אויסנאַהמליכען חזנות־געוועהר און דאָס איז די זעל־טען שעהנע קאָלעראַטור, וועלכע איז אין בעצוג צום חזנות־פאַך א גרויסער צושטייער. מיט זיין מתיקות ביים אינ־טערפּרעטירען די תפילות, דערלאַנגט ער דעם עולם דאָס דאַוונען אין אַ פערשטענדליכער און פאָפּולערער פאָרם, אַזוי, אַז די מתפללים פיהלען זיך אין א געהויבענער שטימונג.

אויף ווי ווייט ס'איז די פּאָפּולאַריטעט פון חזן פישביין אין ראַדאָם, בעווייזט דאָס, וואָס כאָטש ער האָט שוין געדאַ־ווענט צוויי מאָהל אין שוהל, איז איצט דורכפאָהרענדיג ראַדאָם, האָט מען איהם איינגעלאַדען צו דאַוונען דעם היינטי־גען שבת, שוין צום דריטען מאָהל. דאָס מאָהל אויף א געזעלשאַפטליכען צוועק, פאַר'ן יודישען שפּיטאָל און פאַר בית־יתומים.

אַזוי אַרום וועלען יודען האָבען אַ דאָפּעלטער הנאָה: הערען דעם חזן פישביין האַרציג דאַוונען און גלייכצייטיג דערמיט שטיצען די צוויי וויכטיגע יודישע אינסטיטוציעס ווי יודיש שפּי־טאָל און בית־יתומים, וואָס עס איז דער חוב פון יעדען ראַדאָמער יוד.

נאָך שבועות'דיגע חזנים=נאַטיץ.

כאָטש ראַדאָמער יודען האָבען גע־האָפט צו הערען אַ נייעם חזן דעם היינטיגען שבועות, דאָך „פערשעמט" זענען זיי נישט געבליבען.

אין דער גרויסער שוהל האָט גע־דאַווענט נאָך אַ לענגערער קראַנקהייט דער אַלטער הזן גרשון יאַפּע, וועלכער האָט בעוויזען דאָס ער איז נאָך ווייט נישט היגטערשטעליג... די שטימע זיינע וועלכע איז צוליב דער קראַנקהייט אָפּגעשוואַכט, רייסט זיך נאָך ערטער־ווייז אין פאָדערגרונד. געפעהלט האָט דער כאָר, וועלכער וואָלט אויסגעפילט די גאַנצקייט פון יום־טוב'דיגער שוהל־שטימונג.

די מתפללים פון שניידער־צעך (ווי־טאָלדאַ 10) האָבען היינטיגען שבועות געהאָט דעם אמת'ן עונג יום־טוב. אין גרויסען און בעקוועמען לאָקאַל האָט אויף דער איינלאַדונג פון דער פערוואַלטונג, געדאַווענט ביידע טעג שבועות, דער בעקאַנטער ראַדאָמער מנגן ה' אברהם אַליעזר פּוקסמאַן, וועלכער האָט מהנה געווען די מתפללים מיט זיין געלונגע־נעם דאַוונען.

ה' פּוקסמאַן בעזיצט אַ אָנגענעהמע באַריטאָן־שטימע. און כאָטש ער איז נישט קיין פּראָפעסיאָנאַל, בעווייזט ער אָבער אָפּצוזינגען אַ חזנ'ישע קאָמפּאָ־זיציע פון גרויסע חזנים געשמאַק און מיט פערשטענדעניש, בעמיהענדיג זיך אויף אַנ'אייגענאַרטיגען אופן אַרויסצו־ברענגען דעם תמצית פון דער זאַך וואָס עס געלונגט איהם אָפט, הגם אין א קאָנדענסירטער און געפּרעסטער פאָרם.

די מתפללים האָבען דעם ה' פּוקסמאַן האַרציג בעדאַנקט פאַר דעם נחת־רוח וואָס ער האָט זיי פערשאַפען.

דער יעהרליכער פּאַפּיס

אין דער מוזיק = שולע א. נ. מאַניושקאַ.

צום סוף פון שול־סעזאָהן, איז היינ־טיגע וואָך פאָרגעקומען דער יעהרליכער „פּאַפּיס" פון די שילער פון דער מוזיק שולע א. נ. מאַניושקאַ (קאָפּערניקא 3).

אויף ביים איצטיגען מאָהל האָט זיך געלאָזט מערקען די אינטענסיווע פאָר־שריט פון פּראָף. גיסער. איבערהויפּט ביי די יונגע קרעפטען, וועלכע האָבען אַרויסגעוויזען רייפקייט און געפיהל.

ספּעציעל האָבען זיך אויסגעצייכענט די שילער: אַלעק אַדלער (9 י.) כ. ווישניאַ, די יונגעטשקע האָכבערזשאַנקאַ, סאַלוואַ, וועלכע האָבען אויסגעפיהרט די שאַפּונגען פון האָבער'ס, ראַדע, שאַפּען. מאָצאַרט. ס'מוז אויך דערמאָנט ווערען דער קוואַרטעט אין בעשטאַנד פון ווינשטאַק, ווישניאַ, העלצמאַן און ליעטקע, וועלכע האָבען פערשטענדעניש־פול אויסגעפיהרט מאָצאַרט'ס גע־מאַל קוואַרטעט.

כדאי צו בעטאָנען דאָס דער פּאַפּיס איז שוין דער דריטער במשך פון א קורצע צייט, וואָס בעווייזט אויף דער גרויסער לייסטונג פונ'ם פּראָף. גיסער.

משה רינגערמאַכער

שטיצט די זומער=קאָלאָניעס פון „טאַז"

אונזער ווארט
דער פאטעל איז נישט דער עיקר.

אין „ראדאמער-קעלצער לעבען" פון דער פאריגער וואך איז בעריהרט געווארען א זעהר-אנגעוועהטאגטער ענין, וואס קען נישט און טאר נישט בלייבען אהן אבקלאנג. עס איז בעהאנדעלט געווארען די פראגע פון ארבייטסלאזיגקייט אויף דער יודישער גאס, וועלכע מ'קען זיך אויסמאהלען, אין אנבליק פון היינטיגען קורס, אין ווייט נישט קיין ראזע פארבען.

אין דעם ארטיקעל איז בעריהרט געווארען די ביטערע לאגע בלויז פון די, וועלכע האבען נאך דעם מוטה צו קומען עטוואס בעטען, וויפיעל אבער זענען דא אין אונזער שטאדט אזעלכע יודישע ארבייטסלאזע, וואס זענען דורכגעדרונגען מיט יאוש און בעהערשט פון אזא טיפע רעזיגנאציע, אז זיי האבען שוין פערגעסען, צי זיי לעבען אינגאנצען, צי נישט. און אט די רעזיגנירטע האבען זיך שוין אזוי ווייט איבערגעגעבען דעם פיין פון הונגער, אז זיי זענען שוין באלד גלייכגילטיג צו די טרויעריגע פאלגען, וואס בעווייזען זיך אפט אין געשטאלט פון דער שרעקליכער שווינדזיכט-קראנקהייט, וועלכע לויערט ווי א פערציקענדע חיה איבער אט יענע ארימע שטיבען, וואס קורטשען זיך אין נויט און הונגער.

ס'איז גענוג צו מאכען א קליינעם „שפאציר" איבער דעם יודישען קווארטאל פון אונזער שטאדט, בכדי זיך צו איבערצייגען אין וואסער שרעקליכע בעדינגונגען עס לעבען ארעמע, אומגליקליכע ארבייטסלאזע: אין קליינע שטיבלעך, ד' על ד', וועלכע וואלטען געקלעקט פאר איין פערזאהן וואהנען על פי רוב צו עטליכע פאמיליעס און זייער גאנץ ערנעהרען זיך בעשטעהט אין בעסטען פאל פון א שטיקעל ברויט, קארטאפעל און קרויט. פון א ביסעל מילך, פון א שטיקעל צוקער פאר זיך און זייערע איינגעדארטע קינדער איז קיין רייד נישטא. און וויפיעל זענען פערהאן אזעלכע „שעהנע" דירות, וואו מען פאסט-אב גאנצע טעג וואו מען איז גוזר-תענית, נישט בלויז מאנטאג און דאנערשטאג, ווען מ'זאגט גאנץ תחנונז..

עס וואלט זיך געדאכט, אז אין ראדאם זענען דא פערשידענע פילאנטראפישע אנשטאלטען, וועלכע זארגען פאר די אומגליקליכע מענשען. אבער מיר ווייסען שוין גוט, ווי אזוי דאס זעהט אויס אין דער ווירקליכקייט. אויב ס'זענען דא אייניגע אינסטיטוציעס וואס פעראינטערעסירען זיך מיט ארימע יודישע קינדער — וואס מאכט עס דען אויס? ס'איז א טראפען אין א ים. איבעריגענס איז עס נאר פאר קינדער, אבער מיט די עלטערע מענשען, וואס בלייבט צו טוהן?

די גאנצע האפנונג פון אט די דאזיגע מענשען, די ארבייטסלאזע, איז אלזא צו בעקומען ארבייט, צו פערדינען אלעבעדיגען גראשען, בכדי צו דערנעהרען זייערע אויסגעהונגערטע משפחות, פון וועלכע קיין איין מיטגליד האט נישט קיין ארבייט.

ווער ברויך פאר אט די ארימע מענשען זארגען, אז זיי זאלען האבען ארבייט? פערשטעהט זיך, אז אין דער ערשטער רייה, איז עס מחויב צו טוהן די יודישע רעפרעזענטאנץ אין שטאדט-ראט. דאס מיינט, אונזערע יודישע ראטמענער.

מיט עטליכע וואכען צוריק איז די שטאדט-פערוואלטונג צוגעטרעטען צו די שטאטישע סעזאהן-ארבייטען און רעכענענדיג זיך דערמיט, וואס די שטאדט-מנהיגים זענען סאציאליסטען, מענטשען, וועלכע מאכען נישט קיין אונטערשיד פון קריסט ביז איד, פון ראסע, נאציע און גלויבען- האבען די אידישע ארבייטסלאזע געגלויבט און געהאפט, אז זייער הילף איז שוין געקומען; אז א דאנק דער אינטערווענץ פון די אידישע ראטמענער וועט א גרעסערער בייל

דייטשען באלעבאטעווען אין פוילען פאר זיך.

פון ד"ר יעקב וויגאדסקי

קוקען מיר זיך צו צו דער שטילער ארבייט, וואס די דייטשען טוען אפ אין פוילען, צו דער שטילער ארבייט, וואס ווערט, וואס ווייטער אלץ שרייעדיגער, — מוזען מיר באוואונדערן די פוילישע געזעלשאפט און די פוילישע מאסגעבענדע קרייזען, וועלכע נישט נאר וואס זיי אריענטירען זיך נישט אין דעם, וואס קומט פאר פאר זייערע אויגען, נאר זיי העלפען נאך די דייטשען בידים אריינצושטופען פוילען אין אן אפגרונט...

די דייטשען האבען משמעות די ענדעקעס און די מיט זיי אין נאהענטער קרובה'שאפט שטייענדיג אנדערע פוילישע ארגאניזאציעס אזוי טיף פארכלאראפארמירט מיט דעם אנטיסעמיטיזם, אז זיי זעהן מעהר גארנישט און הערן גארנישט... פון איין זייט האבען די דייטשען שטארק באזעצט די פוילישע שווארצ'מאה'דיגע ארגאניזאציעס מיט זייערע גוט - געשולטע אנטיסעמיטישע פאגראם-אגענטען, וואס שרייען און האלטען העץ-רעדעס געגען יודען און פון דער אנדער זייט קויפען זיי אויס באדען און פארכאפען אין זייערע רויבערישע הענט אלץ מעהר און מעהר שטח, און דאס נישט נאר אין גרויס פוילען און פאמאזשע... ווייטער, ווערט פון אויסלאנד געפיהרט א שטילע פאליטיק, כדי צו באהערשען און נישט נאר אין גרויס פוילען, נאר אין גאנץ פוילען דעם גאנצען עקאנאמיש-ווירטשאפטליכען לעבען פון לאנד. פון וואנען זיי שטויסען ארויס מיט די פוילישע הענט, די איינציגע קאנקורענטען פאר וועמען זיי האבען מורא, די יודען!...

און די שווארצ'מאה'דיגע פאליאקען פרייען זיך: איין מיניסטער נאך דעם אנדערן האלטען רעדעס מכוח דעם, אז מען מוז דעם האנדעל און די מלאכה ארויסנעמען פון די יודישע הענט און זיי מערקען גאר נישט, אז די פון יודישע הענט ארויסגענומענע האנדעל און מלאכה גייען אריבער צו דייטשען, פון וואנען מען וועט זיי שוין מעהר נישט קענען ארויסרייסען! נאך דער דאזיגער ווירטשאפטליכער באהערשונג פון פוילן מוז קומען אויך די פוילישע פאליטישע אפהענגיגקייט פון דייטשלאנד!...

און די שווארץ-מאה'דיגע פאלאקען פרייען זיך.

די דייטשען האבען אויך קלוג אויסגענוצט די ריוואליטעט, וואס איז אנטשטאנען צווישען דעם „אזאן" און די ענדעקעס אין דעם חשק אויסצופיינען זיך פאר דעם המון...

דער "אזאן"ז איך האלט פון איהם גארנישט. איך האב דאס ארויסגעזאגט אין דעם פרעסע שוין באלד נאך דער ערשטער דעקלאראציע פון פולקאווניק קאץ. יעדער אמת'ע פארטייאישע אידעאלאגיע מוז זיין א עמאנאציע פון א גרויסען פירענדיגען גרונט-רעיון. די אידעאלאגיע אבער פון „אזאן" איז געווען דיקטירט נאר פון א שטרעבען צוצוציהען צו זיך, וואס מעהר מענשען: עס האט זיך אנגעהויבען א סדרה „קאנסאלידאציע". מען קען אבער פאליטישע און בפרט געזעלשאפטליכע אידעאלאגיעס נישט צונויפגיסען, סיידען מיט געוואלד, אזוי ווי דאס טוען די דיקטאטארען! שעהמט מען זיך עפעס... וויל מען עס מאכען מיט גוטען. דא האט זיך דער „אזאן" שטארק מתקנא געווען אין די ענדעקעס, שעהמט זיך אבער דער „אזאן" צו זאגען פאגראם, זאגט ער „אושעם"...

דעריבער שטעלט זיך מיר דער „אזאן" פאר, אלס א שוואכינקע נייגעבוירענע קינד, וואס מוז ביים פרובען גיין באלד אנידערפאלען. אויב מען הערט נאר איהם אויף פון אלע זייטען אונטערצוהאלטען.

דעם „אזאן", ווי די מאסגעבענדע קרייזען, וואס זענען געווען פאר איהם, האבען די היטלעריסטען שטארק, זעהר שטארק אימפאנירט מיט זייער „אומבאזיגבארן" כוח... מיט אזא כוח קען מען אמאל פארווירקליכן די פוילישע עקספאנסיע אין דעם „נעאפאליטישען באסיין פון דניעפר", בפרט נאך, אז דער גנעדיגער ה' היטלער זאגט עס צו... נאך דעם בונד, וואס היטלער האט געשלאסן מיט יאפאן און איטאליע, איז דער כוח פון דייטשלאנד באמת געווארן א געוואלטיגער. נאאיווע מענשען מיינען, אז דער דייטש - יאפאניש - איטאליענישער בונד קען זיך צווישען זיך צעטיילען די וועלט אויף אזא אופן: דייטשלאנד באקומט די אויבערהערשאפט אין אייראפע, יאפאן אין אזיע און איטאליע אין אפריקע! דער עיקר ציל פון די דריי מעכטיגע מלוכות איז משמעות געווען צעטיילען צווישען זיך רוסלאנד און די ענגליש-פראנצויזישע קאלאניעס...

די וועלט אבער וויל זיך נישט און קען זיך נישט לאזען פארקנעכטן פון קיינעם נישט. זעהן מיר טאקע, ווי עס חזרט זיך איבער די זעלבע כוחות-גרופירונג, ווי אין יאהר 1914: ענגלאנד-פראנקרייך, פעסטער, ווי ווען עס איז פריהער, פעראייניגט, פערענדיגען זייערע באוואפנונגען; אמעריקא האלב צוגעטרעטען צו דעם פארבאנד ענגלאנד-פראנקרייך און רוסלאנד וועט פריהער-שפעטער אויך מסתמא, צוטרעטען צו דעם פארבאנד, אזוי ארום באקומט זיך א געגען-כוח, געגען די פאשיסטישע מלוכות, וועלכער, איז על כל פנים אי אויפן ים, אי אויף דער יבשה שטארקער פאר זיי.

פרעגט זיך: פארוואס זאל פוילען נישט צושטיין צו דעם דאזיגען בונד און נישט פטור ווערען איינמאל פאר אלעמאל פון דער סכנה „אויפן פרידליכען אופן" באהערשט און איינגעשלונגען צו ווערען פון דעם ערגסטען, אכזריות'דיגסטען און פארוויילדעסטען שונא פון פוילען, פון דער היטלערישער „גרויס-דייטשלאנד"ז

דעמאלסט וועלען די נאכפאלגער תלמידים און יורשים פון דעם גרויסען מלוכה-מאן, יוזעף פילסודסקי, נישט דארפען זיצען אויף צוויי שטוהלען, נישט אין דער אינעווייניגסטער און נישט אין דער אויסערליכער פאליטיק. דאן, און נאר דאן, וועט זיך פוילען קענען ענערגיש אנטקעגענשטעלען דעם אנלויף פון דער דייטשער סאראנטשא אין מערב. דאן וועט אויך פוילען, אין איהר ווירטשאפטליכען און פאליטישען קאמף געגען דעם סכנות'דיגען שכן פון מערב, זיך ארומזעהן, אז זי האט אין די פוילישע יודען א שטארקען און איבערגעגעבענעם כוח אויף צו באקעמפען די דאזיגע סכנה א כוח, וואס איז שטענדיג גרייט מיטצוארבייטען מיט די פאלאקען לטובת פוילען. דאן וועט אויך פוילען פטור ווערען פון דער געוואלדיגער מחנה דייטשע אגענטען, וואס העצען פאלאקן כסדר צום אנטי-יודישען פאגראם, כדי די דייטשען, ארויסשטויסענדיג יודען פון אלע ווירטשאפטליכע און אנדערע פאזיציעס" זאלען קענען פטור ווערן פון דער יודישער קאנקורענץ און זאלן פארנעהמענדיג זייערע פלעצער, קענען באהערשען, עקאנאמיש און פאליטיש דאס גאנצע לאנד.

אנשטאט צו פארטרייבען יודען פון פוילען. וואס קען זיך קיינמאהל נישט איינגעבען, ווייל מיר וועלן זיך נישט לאזען פארטרייבען, וועט אפשר זיין פאר פוילען צוועקמעסיגער און בעסער אנטקעגענשטעלען זיך דער דייטש-היטלעריסטישער פארפלייצונג, וועלכע כאפט ארום פוילען אלץ מעהר און מעהר....

פארוואס האבען די לינקע געזיגט.

שטימען פון לעזער.

א סך מענשען קענען נישט פערשטעהן און פרעגן קלאץ-קשיות: פארוואס האבען די לינקע געזיעגט, צי איז טאקע ראדאם לינק געשטימט, וואס איז געשעהן?

אין דער אמת'ען איז דא אויף וואס זיך צו חידוש'ען, אויף וואס זיך אבצושטעלען.

צו די וואהלען פון דער יודישער קהלה אין ראדאם זענען די לינקע פארטייען געווען גוט ארגאניזירט. במשך פון פיעל וואכען פאר די וואהלען האבען די פראלעטארישע ארגאניזאציעס איינגעארדענט מיטינגען, אליין גערעדט צו די ברייטע מאסען און אפילו אראבגעבראכט גוטע כוחות פון זייערע צענטראל-קאמיטעטען.

וואס האבען אונזערע רעכטע, אונזערע בירגערליכע ארגאניזאציעס געטוהן?

די ליסטע נומ. 2 די אזוי גערופענע רעליגיעזע יודען, האבען נישט איינגעארדענט קיין איין מיטינג. אין טאג פון די וואהלען איז א געוויסער פיהרער אפילו נישט געווען אין ראדאם.

די פעראייניגטע ציוניסטישע גרופירונגען ארום דער ליסטע נומ. 8 האבען איינגעארדענט איין - איינציגען מיטינג. אבער אויך דא זענען די פיהרער גופא נישט געקומען, כדי אויפצוקלערען דעם עולם זייער פראגראם, נאר געזעסען אין דער היים מיט פערלעגטע הענד. אפשר געווארט אויף נסים. געקומען זענען צומייסט די רעוויזיאניסטען.

אויף וויזמען האבען אלזא די ברייטע מאסען געזאלט שטימען, צי אויף די, וועלכע האבען זיך נישט בעוויזען אפילו צו זיי, אדער אויף די, וועלכע האבען אגיטירט און אלץ געטוהן, וואס עס פאדערט זיך בעת א וואהל-אקציע?

אליעזר פרידמאן.

די בירגערליכע פארטייען האבען נישט ענטוויקעלט קיין געהעריגע וואהל-קאמפאניע, זענען ווייט נישט געווען אקטיוו און זייער שולד איז, וואס צירקא 45 פראצענט וואהל-בערעכטיגטע און דוקא פון די בירגערליכע קלאס — האבען ארויסגעוויזען אנ'אבסטינענץ און נישט גענומען קיין אנטייל אין די וואהלען. מ'האט זיי נישט אגיטירט און מ'האט ביי זיי נישט ארויסגערופען קיין אינטערעס, אזוי ווי ס'האבען געטוהן די לינקע פארטייען, וועמענס וועהלער ס'זענען געקומען צו די וואהל-אורנעס אין פולע הונדערט פראצענט.

אט דערמיט ערקלערט זיך דער זיעג פון די לינקע פראלעטארישע ארגאניזאציעס, וועלכע האבען ערווארבען א צאהלרייכע רעפרעזענטאנץ אין דער קהלה, בעת פון די בירגערליכע ליסטעס האט יעדע אן פאר זיך א קליינע נישט דאמינירענדע צאהל פרנסים, וואס קענען בילדען מיט זיך אשטיקעל כח, נאר דאן, ווען זיי וועלען זיין בעהאפטאן און צעמענטירט. א זאך, וועט ווערט נישט לייכט דערגרייכט און מכשולים זענען כסדר נישט אויסמיידבאר אויף יעדען שריט. און הגם די פארשטעהער פון די נומערען: 1 — 2 — 8–3–6–7 קומען פון די בירגערליכע קרייזען, איז דאך נישט בעוויסט, צי זיי וועלען זיך קענען צונויפרעדען ביי געוויסע פראגען, געהענדיג צוזאמען קאנסאלידירט, מיט דער דעה צו בילדען מיט זיך אנ'איבערוויגענדע מערהייט. שוין גרעסערע שאנסען האבען די לינקע אריבערצוציהען א רוב אויף זייער זייט ווייל שוין גאנץ אליין שטעלען זיי מיט זיך פאר א כח וועמען ס'פעהלט נישט קיין סך צו אויסצובארגען זיך פון דער „פרעמד", פון די אנדערע פראקציעס א מערהייט.

א לעזער.

פון זיי בעקומען ארבייט און עס וועט זיך ביי זיי ענדיגען די הונגער-צייט.

צי האבען אבער די יודישע ראטמענער ערפילט זייער חוב? — ניין. זיי זענען נישט געווען בכח דאס צו טוהן.

ווען מ'קומט אויף די פארוואהל-מיטינגען הערט מען ככדר, וואס עס זאגען-צו, די קאנדידאטען אויף מאנדאטען, דער אידישער בעפעלקערונג און ווען זיי ווערן געוועהלט, דאן פערגעסען זיי וועגן זייערע הבטחות און פיעל פון זיי פערגעסען, ווען עס איז אפילו א נויטיגע זיצונג...

אין דער צייט פון א קאמיסארישען לייטער אין מאגיסטראט זענען געווען פיעל מעהר אידען ביי דער שטאדטישער ארבייט, ווי איצט ביי די סאציאליסטען. די יודישע ראטמענער טארען נישט פערגעסען, אז צווישען די וואס האבען זיי געוועהלט, איז דא א גרויסע צאהל ארבייטסלאזע, וועמען זיי האבען צוגעזאגט צו בעזארגען מיט ארבייט. זייער חוב מוזען זיי ערפילען. אויב מיט דער שטאדט-פערוואלטונג פועל'ס נישט דאס רעדען דורך א זיידען טיכעל, דארף מען פאדערען. און פאדערען א געהעריגען פראצענט פאר די ראדאמער יודישע ארבייטסלאזע. איהר יודישע ראטמענער בעהט נישט קיין נדבה, נאר דאס, וואס ס'קומט. און ווען אייער פערלאנג ווערט אבגעווארפען, דאן איז איבריג דער פאטעל, וואס איהר פערנעמט אין שטאדט - ראט. אזוי צו האנדלען פערלאנגט דער כבוד פון א יודישען ראטמענער, וואס פערטיידיגט באמת די אידישע אינטערעסן. קיין אנדערער אויסוועג אין אזא פאל, איז נישטא. זיצען אלס בלויזע עדות און נישט געהערט צו ווערען אפילו דאן, ווען ס'געשעהט אנ'עוולה — דאס איז געוויס נישט די אויפגאבע פון די, וועמען מען שיקט פערטיידיגען די יודישע רעכט.

ס'איז געוויס נישט ניחא צו זיצען אפילו אין בעקוועמסטען פאטעל, ווען מ'האט דאס געפיהל, אז ס'איז מעהר לשם דעקאראציע און ווינציגער, אדער כמעט גארנישט געדינט דעם אידישען אינטערעס.

ארנאלד ראזענפעלד.

העשקע אַרענדאַר

מאיר הערץ.

פון דער סעריע „חסידים".

פשיסכע האט אנגעהויבען געהן מעלה־מעלה. און אפט איז בעגאנגען מטה, מטה, ווען אין פשיסכע איז אויפגעגאנגען די זון, האט מען אין אפט גענומען פיהלען די שקיעה.

דעם ערשטען סיגנאל צום אויפקום פון יונג פשיסכע האט געגעבען העשקע ארענדאר. דאס איז געווען א יוד א בעל־גוף, גראב און הויך ווי א דעמב פון אנ'אלטען מעכטיגען וואלד; א פנים האט ער געהאט א מגושמ'דיגס, אנגעגאסען מיט בלוט און די באקען האבען ביי איהם געגלאנצט ווי צוויי רויטע עפעל. ארום די קאנטען פון פנים האבען געשפראצט שטעכעדיגע, הארטע בארד־ספיצען, וואס האבען זיך אריינגעריסען ברייטער אין די פערשמאלצענע רויט־אויפגעבלאזענע באקען־קישענס און פון ד א ר ט זיך אויסגערונדיגט און אראבגעלאזט זיך אלץ נידעריגער, ביז אונטער דעם לענגליכען, אויסגעפלייששטען שפיץ־גאמבע. די בארד איז געווען שווארץ ווי פעך, די אויגען — אויך שווארצע. און דאס קול — הארט, נידעריג, מיט אזא גראבען קלאנג, אז בשעת דער יוד האט גערעדט, האט זיך געדוכט, אז עמיצער שרייט פון א ווילדען סטעפ ערגעץ... עפעס א מאדנעם דאפעלט־קלאנג האט געהאט אט די שטארקע רויהע שטים. יעדעס ווארט האט א ריס געטוהן ווי שארפע גרילצענדיג־זינגענדיגע וואלד זעגען, מיט וועלכע מען שניידט בוימער־ריזען.

אז מען האט א קוק־געטוהן אויף העשקע ארענדאר, איז מען אבגעשפרונגען פאר שרעק. די העכסטע מענשען אין שטעדטעל האבען איהם געגרייכט ביז צו די אקסלען, און די דיקסטע האבען, שטעהענדיג נעבען איהם, אויסגעזעהן כמעט ווי ספיל־קינדער. מיטעל־געוויקסיגע האבען געמוזט די קעפ פערדרייען, אז זיי האבען געוואלט דערבליקען זיין הויכקייט. ווען נידעריגע מענשען האבען גערעדט צו איהם, האט עס אויסגעזעהן, ווי זיי וואלטען ארויפגערעדט צו איינעם, וואס שטעהט אויף א לייטער. אלע האבען זיך שטארק אויסגעהיטען צו שטעהן נעבען איהם, ווייל קוים האט ער אויף וועמען ארויפגעלענט, גלאט אזוי, מעשה גוטער־ברודער, זיינע קרעפטיגע, שווער־וואגיגע הענד, האט זיך יענער צושאקעלט ווי א דין צווייגעל, ביי א שטורעם. ווען ער האט עמיצען דערלאנגט שלום־עליכם, האט זיך יענער געבעטען ביי איהם רחמים: ר' העשקע, נאט אייך שלום־עליכם, נאר ריהרט מיך בלויז אן, אויב איהר ווילט, כ'זאל נאך בלייבען לעבען!..

און די מענשען, וואס האבען זיך דאס געבעטען ביי איהם, האבען געוואוסט, וואס זיי רעדען. זיי האבען גוט געדענקט, ווי אזוי זיי האבען שוין נישט איינמאל זיך געקורטשעט פאר יסורים בעת אזא גוט־ברודערשען „שלום־עליכם". די אויגען האבען זיך דאן ביי זיי צעוואסערט און דאס בלוט אונטער די נעגעל איז זיי אזש פערגאנגען. זייערע הענד זענען פערשוואונדען געווארען אין די ברייטע פלייש'גע לאפעס פון העשקע ארענדאר ביי א בלייזען לייכטען דריק. האבען זיך יענע מיט דער עלטער־באבע געזעהן. זיי האבען געפיהלט, אז נאך אזא קליין קוועטשעלע — און זיי וועלען צוריק ארויסציהען צעריבענע, אבגעשטארבענע הענד, ווי פון אונטער מיהל־רעדער.

אט דער דאזיגער העשקע ארענדאר איז געווען א גרויסער נוטער־פריינד פון רבי'ן ר' בונם. זייער קענטשאפט האט זיך גענומען דערפון, וואס ביידע צוזאמען האבען געארבייט ביי דער ווארשאווער גרויסע גביר'טע טעמערל. העשקע איז כמעט אויסגעוואקסען אין די וועלדער און גישער, וואס האבען געהערט צו דער דאזיגער גביר'טע. פריהער האט ער געארבייט צוגלייך מיט די פויערים ביים אינטערשניידען די בוימער אין צוזעגען זיי אויף שטיקער. שפעטער האט ער געלאדעוועט דאס צעשניטענע האלץ אויף די פוהרען און געפאהרען דערמיט קיין דאנציג, צוזאמשטעלען דאס געהילץ אויף די שיפען פאר די אויסלענדישע סוחרים. —

צו יענער צייט איז אנגעקומען אין טעמערעל'ס וועלדער אלס שרייבער א יונגערמאן מיט'ן נאמען בונם. העשקע האט מיט איהם נישט געהאט קיין גרויסע עסקים. אפט האט ער אפילו געשפעט פון איהם און געלאכט צו די פויערים, אז די „פאני" האט שוין נישט געקאנט אויסקלייבען עפעס א לייכטערישען שרייבער. נישט אזא בלאסען, פער'חלומטען יונגערמאנטשיק, וואס טויג בעסער צו „מאדליען" זיך, ווי ארומציבלאנדזשען אין די וועלדער, קוקען אויף די בוימער, צעהלען די סאנקעס האלץ און פערצייכענען.

ווען ר' בונם איז, נאכ'ן אנקומען אין וואלד אריין, געגאנגען זיך ארומקוקען, וואו ער געפינט זיך און פון וואס עס וועט בעשטעהן זיין ארבייט, האט ער אנגעטראפען אויף א מחנה פויערים, וואס א טייל פון זיי זענען געשטאנען מיט העק און געהאקט האלץ, און טייל ווידער האבען אונטערגעהאקט די בוימער, אדער זיי געזעגט מיט זעגען. ר' בונם האט זיי בעגריסט מיט א „גאט־העלף", זיך צוגעקוקט, ווי עס רינט דער שווייס פון די אבגעברענטע פויערישע שטערנס און אליין איז ער געווארען בלאס, ווי ס'גאנצע בלוט פון פנים וואלט איהם אנטלאפען און ער האט גענומען אזוי ציטערן פון קעלט, אז א צאהן האט געקלאפט אן א צאהן. די פויערים האבען זיך דערשראקען, פערווארפען די העק מיט די זעגען און געלאפען צו איהם, גרייט איהם צו מונטערן, מיינענדיג, אז ער האלט ביים חלש'ן. זיי האבען איהם אנגענומען ביי די הענד און געפרעגט, וואס ס'איז איהם. טייל האבען געכאפט זייערע פלעשלעך וואסער, אויפגעקארקעוועט און שוין געוואלט שפריצען אויף איהם.

ר' בונם האט זיי בערוהיגט און געזאגט, אז ס'איז איהם גארנישט. ער איז בלויז פערמאטערט פון וועג, ווייל ער איז געגאנגען צופוס אין וואלד אריין עטליכע מייל.

די פויערים האבען זיך צוריק געשטעלט ארבייטען און געבעטען דעם נייעם שרייבער צו זעצען זיך, נישט ווייט פון זיי, אויף דער קופע קלעצער זיך אברוהען.

העשקע, וואס איז שוין דאן געווען א יונג א ריז, האט ארויסגענומען פון זיין אויבערשטען מאנטעל, וואס איז געהאנגען אויף א בוים, א פלעשל בראנפען, אויפגעקלאפט מיט א שפריץ, אין גראבען פלייש פון דער רויטער האנד, און מיט'ן אפענעם פלאש צוגעגאנגען צום נייעם שרייבער.

— פאניע שרייבער, — האט ער געזאגט, — מאכט א כוס'ע, וועט איהר זיך דערקוויקען און קומען צו זיך! שאדט נישט! איך וועל מיך נישט מיאוס'ען צו טרינקען דערנאך פון אייער מויל. דא אין וואלד מיאוס'ט מען זיך נישט! שעמט אייך נישט, טהוט א טרונק בראנפען. ער איז גוט, עכטער 90־גער! טרינקט; וועט איהר צוריקבעקומען די מראה אין פנים!

ווען ר' בונם האט פון אים גענומען דאס פלעשל בראנפען, איז העשקע צוגעלאפען צו זיין זעקעלע, וואס איז געלעגען ביי זיין זעג און האק, ארויסגענומען פון דארט א שטיק ראזאווע ברויט, צוריקגעלאפען דערמיט צום שרייבער און מיט א ווילד געלעכטער עס איהם אריינגעשטופט אין די הענד אריין:

— עסט, יונגערמאן, עסט, בייסט־צו! ס'איז גוט ברויט. אלט, אבער געשמאק!

ר' בונם האט געמאכט א „שהכל", געטרונקען בראנפען פון פלעשעל, דערנאך געמאכט א מוציא און פערביסען מיט'ן שווארצען ברויט, געטרונקען דערנאך „לחיים" און דאס פלעשל איז געגאנגען פון מויל צו מויל צו אלע פויערים, וועלכע האבען צוגעביסען פון זייערע ראזאווקעס און זיך פאסמאקעוועט. דער לעצטער האט געטרונקען העשקע אליין. ער האט זיך אויסגעצויגן אין זיין גאנצער לענג און זיך צעלאכט:

— איהר זעהט, א ווארשאווער יונגערמאן, און אין וואלד מיאוס'ט ער זיך נישט! דא זענען אלע גלייך. אפשר ווילט איהר טרינקען נאך א ביסל, וועל איך אייך איבערלאזען...

אז ר' בונם האט געשאקעלט מיט'ן קאפ אויף ניין, האט העשקע אויסגעזופט דאס פלעשל ביז'ן דנא און זיך דערנאך אבגערופען צום נייעם שרייבער:

— פאניע שרייבער, איצט וועל איך אייך מכבד־זיין מיט האקען און זעגען האלץ, וועט איהר פיהלען דעם טעם פון ארבייט נאך א טרונק בראנפען. אז מען קומט אין וואלד אריין, מוז מען זיך צו אלעם צוגעוועהנען. גערעכט, ברידערלעך? האט זיך העשקע געווענדעט צו די פויערים נאך זייער הסכמה.

— גערעכט, גערעכט, העשקו! זאל מען טאקע זעהן, ווי א שטאדט־מאן הויבט א האק און א זעג, — האבען די פויערים א ווייל איבערגעריסען די ארבייט און זיך געווישט דעם שווייס פון פנים מיט די ארבעל פון די בארכאנע קאפטענס.

ר' בונם איז אראבגעשפרינגען פון בארג קלעצער, געכאפט א האק און גענומען האקען מיט'ן גאנצען כח. די פויערים האבען דערווייל געדרעהט ביבולקע־פאפיר, עס אנגעשטאפט מיט מאכארקע־טאבאק און גערויכערט. העשקע האט צונויפגעלייגט דאס צעהאקטע האלץ מיט די שפענער און געוויזען די פויערים, ווי שען דער שרייבער האקט האלץ. די פויערים האבען מודה געווען, נאר געזאגט, אז ער האקט צו האסטיג און, אז ער וועט באלד אבשטעהן. זיי האבען טאקע געטראפען. דער שרייבער האט זיך דערשוויצט, אנגעסטען האבען איהם בעגאסען דאס גאנצע פנים. ער איז מיד געווארען און קוים זיך געקאנט אויסגלייכען. די האק איז איהם פון די הענד ארויסגעפאלען און ער האט געשמייכעלט צו די פויערים: א שווער שטיקל ארבייט, אבער נישקשה, מ'קאן זיך דערצו ביסלעכוויז צוגעוועהנען. פאראן שווערערע, פיל שווערערע ארבייט אויף דער וועלט. איך וואלט שוין בעשפאנען מיט אייך צו ארבייטען אין וואלד מיין גאנץ לעבען, סיי ביי טאג, סיי ביינאכט, ווען איך וואלט וויסען, אז צום סוף וועט מען מיר ענטפלעקען דעם סוד, צו וואס איך האב אזוי לאנג און שווער געארבייט. יא ברודער, עבודת־הבורא, דינען דעם האר פון דער וועלט, איז א פיל שווערערע ארבייט!

די פויערישע פנימ'ער זענען געווארן שטייף און ערנסט, די פויערים האבען געגאפט אויפ'ן יוד, וואס איז געקומען אין וואלד אריין, און האבען יא פערשטאנען און נישט פערשטאנען זיינע רייד.

העשקע האט די שטילקייט צעשטערט.

— אהא! — האט ער אויסגערופען — ער וועט שוין נישט זיין קיין האלץ־העקער, ער טויג נישט צו דעם. דער שרייבער פערשטעהט נישט, אז דער סוד פון דער ארבייט בעשטעהט אין דעם, מ'זאל פערדינען א פאר גראשען אויף ברויט און בראנפען, און ערשט דערנאך קאן מען עהרליך דינען גאט... נישט אזוי, ברידערלעך?

— געוויס, געוויס! — האבען די פויערים געשאקעלט מיט די קעפ.

ר' בונם איז צוריקגעגאנגען צום שטויס קלעצער, זיך אויסגעצויגען אויף זיי, כדי זיך אבצורוהען נאך דער ארבייט, אבער העשקע האט אים א כאפ־געטוהן אויף זיינע ברייטע פלייצעס און איהם אריינגעטראגען ווי א קינד אין זיין כאטע, רעדענדיג צו איהם:

— אזעלכע פריצימלעך ווי איר, דארפען שלאפען אין א בעט! איהר זענט מיד, איהר האט שוין צופיל געארבייט... פאר אונז זענען גענוג די קלעצער, אבער פאר טעמערעל'ס מענשען איז דאס נישט גענוג. זיי ברויכען קישענס מיט פוך און פעדערן. קומט, כ'וועל אייך אריינטראגען אין אייער כאטע, איר האט נישט קיין כח צו געהן. ס'איז מיר א רחמנות אויף אייך...

(ענדע קומט)

די זינדיגע ליליט (משל)

י. אייזענבערג

אין א לויטערען זומער־פארטאג
איז געפלויגען א מאי־זשוק
און מיט א געוויין און קלאג
געוועקט אלע בלומען פון שלאף:

שטייט אויף און קומט זעהן
סאר אנ'אומגליק ס'איז אין גארטען געשעהן:
די ווייסע ליליע,
אונזער כלה די צנועה,
געפארט האט זיך מיט דער בין.

האבען די בלומען פאר חרפה און שרעק
אראפגעלאזען די קעפ,
די פיוואניע געווארען איז צונטער־רויט
און דער נארציז בלאס־טויט.

און איבער דער זינדיגער טאכטער
געקלאגט האט די מוטער א צעקאכטע:
דו נאריש מיידעל, וואס האסטו געטוהן?
וואו וועל איך זיך ערשט פאר חרפה אהינטוהן?
פארשוועכט אונזער כבוד און רום,
און אלץ צוליב א נארישער בין,

ערשט וועלען שוין מעהר די כלות די שטילע
נישט פלעכטען קיין קראנצען פון ליליען,
פונוואנען־זשע וועלען מיר לעבען אצינד?
און וואו וועלען מיר נעמען פרנסה מיין קינד?

— ווייז נישט סאמע, מאך נישט קיין יעלות,
איך האב זיך פארקוקט אויף די כלות...
אז מיידלעך גייען וואו עס בלאזט דער ווינט,
מעג אויך ליליע געניסען א קאפעטשקע זינד.

טעאַטער־נאָטיצן.

זיגמונד טורקאָוו אין דער פיעסע „ביי פערמאכטע טהירען".

לויט דעם קלינגענדען נאמען פון דער פיעסע, וואלט מען אין פלוג געקענט מיינען, אז די זאך שפיעלט זיך אב ביים גרינעם טיש פון פערמאכטע טהירען, וואו די פערהאנדלונגען קענען נישט פארקומען עפענטליך, כדי די דרויסענדיגע וועלט, דער ברייטער עולם זאל זיך נישט דערוויסען, וואס דארט ווערט אלץ גערעדט, כדי די זייטיגע מענשען זאלען נישט זיין קיין עדות פון גרויל־סצענעס, פון אזעלכע ווידוי'ס און קיצעלדיגע דיאלאגען, ביי וועלכע ס'בלוט ווערט טיילמאל געגליווערט אויסהערענדיג דאס.

אין דער אויבענדערמאנטער פיעסע איז דאס בכלל נישט געווען. שווער צו פערשטעהן, פארוואס דער מחבר האט די זאך א נאמען געגעבען „ביי פערמאכטע טהירען". ס'האט גאנץ גרייליך געקענט זיין נישט נאר ביי אפענע טהירען, נאר אפילו ביי אויפגעפראלטע טהירען. דער אינהאלט, די אקציע פון דער זאך, וואו א כלומרש'ט געטרייע ליבענדע פרוי נארט אב אויף א העסליכען אופן דעם מאן און אין די פרייע שעה'ן גייט זי זיך אב פאר געלד אנדערע — אזעלכע זאכען געשעהן היינט אויך אין די קלענערע פראווינץ־שטעדט און זיי איבערראשען שוין נישט קיינעם.

די פיעסע אלס גאנצעס איז שוואך און בלאס, סיי לויט'ן אינהאלט און סיי לויט דער קאנסטרוקציע. דאס איז א טאנדעטנע שטיקעל ארבייט; דאס זענען ברעקלעך, גענומען צו ביסלעך פון דא און דארט און געמאכט דערפון א זאך. די פרוי, ארום וועלכער די גאנצע פיעסע דרייט זיך, איז אויך נישט קיין קאנקרעטער טיפ פון דעם מין פרויען, וואס יעדע פון זיי ווייס צוליעב וואס זיי טהוען דאס: צוליעב נויט, צוליעב זייטיגער ליבע, וועלכע דער מאן קאן איהר נישט בעפרידיגען, אדער אפילו צוליעב לוקסוס, אבער קיינמאהל דאמינירען נישט גלייכצייטיג די לעצטע צוויי מאמענטען, ווי דאס האט האט פלאץ דא. דערפאר טאקי קומען די דיאלאגען ארויס צעשוואומען, נישט רעאל; דערפאר קומט די פרוי אונז אויס אונפערשטענדליך, ווייל אין'ם דיאלאג מיט'ן קאמיסאר פון דער זיטען־פאליציי ערקלערט זי, ווייניג ספאזמירט, אז זי האט דאס געטהון צוליעב נויט און בעת'ן שמועס מיט'ן מאן ווייזט זיך ארויס, אז זיין בעאמטען־פענסיע סכאיעט איהר נישט אויף אויסצוהאלטען א שעהנע קאמפארטפולע 4־צימערדיגע וואוינונג מיט אלע בעקוועמליכקייטען, טעלעפאן, לוקסוס־קליידער און דערפאר מוז זי זיך אויסזוכען אויף דעם וועג נעבען־פרנסות. ווען זי ווייגט, בעהט זיך ביים מאן, אז ער זאל איהר מוחל זיין, עס וועט שוין זיין דאס לעצטע מאהל, איבערצייגט זי קיינעם נישט, ווייל די האנדלונג פון דער זאך גופא איז אומגעלומפערט, פסיכאלאגיש גענצליך נישט אויסגעהאלטען.

• • •

אויב מיר האבען געמאכט די קליינע בעמערקונגען, איז עס נאר דערפאר, ווייל די פיעסע האט געשפילט און רעזשיסירט זיגמונט טורקאוו. צו אנ'אנדערען וואלט מען אפשר נישט ארויסגערוקט אזעלכע בעווארענישען, ווייל מען איז שוין צוגעוואוינט דערצו, אז מען זאל אויף דער פראווינץ אראבקומען מיט א זאך, וואס ווערט געמאכט אויפ'ן שפרונג. זיגמונט טורקאוו טאר און דארף עס אבער נישט טהון צוליב זיין פערזענליכען פרעסטיזש בכלל און בפרט צוליב'ן גוטען נאמען פונ'ם בעסערען יודישען טעאטער, וועלכעס האט זיך שוין מיט גרויס מיה און אנשטרענגונג אדורכגעהאקט א וועג צום יודישען אינטעליגענט און אין א געוויסער מאס אויך צו דער אסימילירטער אינטעליגענץ. דאס דארף מען און מיר ווילען דאס אבהיטען. מיט אזעלכע עקספערימענטען, ווי ס'איז געווען דער לעצטער, ברענגט דאס נאר שאדען דעם בעסערען יודישען טעאטער.

טורקאוו געהער צו די געצעהלטע יודישע קינסטלער, דערפאר טאקי, ווען ער קומט אראב צו אונז אמאהל אין א יובל, האט ער געדארפט אויסקלויבען אנ'אנדערע פיעסע. דאכט זיך, אז ס'איז פערהאן פון דעם רעפערטואר אזא רייכע שפע היינט, אז ס'איז דא פון וואס צו קלויבען.

ביי אונזער גאנצען דרך־ארץ צו אייך און אייער גאסט־געבענשטען טאלאנט, חבר זיגמונט טורקאוו, מוזען מיר אייך זאגען:

אביסעל מעהר אחריות.

• • •

טורקאוו אין דער ראל פון אבגענארטען מאן איז געווען פרעכטיג. אנ'אנדערער אויף זיין ארט וואלט בכלל נישט געהאט וואס צו טהון אויף דער ביהנע. מיט זיין שטילען געוויש, מיט זיין מימיק שאפט ער וואונדער.

פערל אוריך — אלס פרוי איז געווען שוואך. אביסעל מעהר נשמה, לייכטקייט געפיהל — וואלט נישט געשאדט. יעקב מאנדעלבליט — זעהר גוט. דאס, וואס ער האט געקענט האט ער אויסגעקנאטען, מעהר איז נישט געגאנגען צו טהון.

מ. ק—ן.

צווייטע יאהר-צייט פון ראדאמער דיכטער לייב מלאך

שוין צוויי יאהר לעבט נישט ל ײ ב מ ל א ך.

אין פאריז איז ער געשטארבען נאך אנ'אפעראציע און דארט איז ער גע-בראכט געווארען צו זיין אייביגע רוה.

דער נאמען לייב מלאך איז ענג פערבינדען מיט דער שטאדט ראדאם. געבוירען אין דער סביבה, אין וואלין, און א טייל פון זיינע יוגענד-יאהרען פערבראכט אין ראדאם גופא.

אין יאהר 1917, זומער-צייט, האט זיך בעוויזען א יונג-סימפאטיש בחור'ל מיט א שעהן-געלאקטען קאפ האר און מיט א סלאוואצקי-קאלנער. שוין דער אויס-זעהן האט געזאגט, אז דאס איז א פאעט. און מ'האט קיין טעות נישט געהאט. באלד האט מען זיך דערוויסט, אז דאס איז א יונגער פאעט, ל. מלאך, אט דער, וואס דריקט אין „ווארשאווער טאגעבלאט" לידער און באלאדען.

ווען ער איז געקומען אהער האט ראדאם געהערט צו עטסרייך און ווארשא צו דייטשלאנד. אין ווארשא איז דאן ערשינען דאס „ווארשאווער טא-געבלאט" אונטער דער רעדאקציע פון הירש דוד נאמבערג און לאזאר קאהאן. מלאך האט דאן אנגעהויבען שטעלן זיינע ערשטע טריט און זיינע ערשטע לידער האבען זיך בעוויזען אויף די שפאלטען פון דער דערמאנטער צייטונג. נאמבערג ע"ה האט זיך אויף איהם דערקענט און נביאות געזאגט, אז ער וואקסט א גרויסער טאלענט.

מלאך האט לאנג געוואנדערט איבער שטעטלעך און דערפער, ביז ער איז אנגעקומען קיין ווארשא. ער האט זיך אנגעהערט אויפן וועג פון זיינע וואג-לעניסען, פון די אהן א שיער פיין און ליידען, וואס יודישע ישובים זענען אויסגעשטאנען פון צארישע תלינים אין דער מלחמה-צייט און זיין הארץ האט א ציטער געטוהן. ער האט גע-בראכט א באגאזש קיין ווארשא פון ליטעער צער און צארן, וואס ער האט אויסגעדריקט אין לידער, באלאדען און די דאזיגע איוב-געזאנגען, פאר וועלכע נאמבערג האט געגעבען ארט אין „ווער-שאווער טאגעבלאט", האבען געמאכט פיבערען די נשמה פון יעדען לעזער.

דעמאלט האט מען זיך דערוויסט, אז ס'איז דא א לייב מלאך אויף דער וועלט. אפילו זיין אייגען שטעטעלע וואלין, פון וואנען ער איז אנטלאפען נאך זייענדיג א קינד, צוליב די צרות פון א שטיף-מאמע - האט ערשט געוואהר געווארען, אז מלאך, דער יונגער פאעט, איז איהרס א בן-עיר. אין שטעטעל האט מען איהם געקענט אלס לייבעל זאלצמאן, אויס'ן פאמיליע - נאמען פון זיין פאטער, אויף וועמען ער האט געטראגען א ביז הארץ, ווייל ער האט איהם נישט גענומען אין שוץ גענגען דער שטיף-מאמע און אלס שטראף פערשווייגט זיין ריכטיגען פאמיל-יע-נאמען זאלצמאן אויס'ן פסעוודאנים מלאך.

ווענען ליידענס - וועג מלאך'ס, וועגען די פיינליכע קינדער-יאהרען זיינע, דאס גע וגד זיין און דאס וואנדער-לעבען, וואו געשעכטיגט, נישט געשאנט, - וועגען דעם אלעם קען מען אנשרייבען א גאנץ ווערק. מיר וועלען נאך אפשר זיך אומקעה-רען צו דעם. איצט ווילען מיר בלויז זיך אבשטעלען אויף דעם לעבען און שאפען אין ראדאם.

ווי שוין דערמאנט, איז מלאך געקומען קיין ראדאם אין יאהר 1917. ער האט זיך דא ערווארבען א גרויסען קרייז פערעה-רער- פערשטעהט זיך. אז דער קרייז איז בעשטאנען פון אזעלכע יונגעלייט, וועלכע האבען געהאט א פאזיטיווע בעציהונג צו דער יודישער ליטעראטור און צום גע-דריסטען יודישען ווארט און אויך פון אזעלכע, וואס האבען אנגעפאנגען צו שרייבען און זיך אנגעהויבען בעוויזען מיט א געדריקטער זאך אין א צייטונג. אדער אין א ליטעראריש זשורנאל. גאר שטארק בעפריינדעט האט זיך ל. מלאך מיט מאיר הערץ (רעדאקטאר פון „ראדא-מער-קעלצער לעבען") מיט וועמען ער האט צוזאמען געלערענט און געליינט די אלטע און נייע יודישע ליטעראטור, ספעציעל האבען ביידע שטודירט יודישע לעגענדעס און פאלקס-ערצעהלונגען. בענוצענדיג זיך דערביי מיט אלטע יודישע ספרים און אפילו מיט די חייבערישע ליטעראטור, ווי צאנה וראנה, נחלת צבי און אנד. מלאך האט ווי א שוואם איינגעזאפט דאס טייערסטע פון פאלקס-אוצר. זיין דיכטערישע אינטואיציע האט זיך צוברויזט, זיין קינסטלעריש בלוט האט זיך צעקאכט און באלד נאך איבערלייענען אנ'אגדה, א שטיקעל פיוט, א שעהן מעשה'לע אין א תחינה, צי אין טייטש-חומש, איז ביי איהם געבוי-רען געווארען א פרעכטיגע באלאדע, וואס האט בעצירט די יודישע פאעז-יע. זיינע בעקאנטע, זיינע פריינד, לעזענדיג זיינע פאלק'ס-לידער און באלאדען אין א פאר טעג ארום אין אנ-געזעהענע צייטונגען און זשורנאלען, האבען ממש געשטוינט, נישט געגלויבט זייערע אייגענע אויגען. מ'האט געגאפט און געהויבען מיט די פלייצעס: פון וואנען אזא שלל מיט שפראך, אזעלכע זעלטענע גראמען, פון וואנען אזעלכע הערליכע שילדערונגען, אזא סטיל, אזא גראנדיעזע קאנסטרוקציע און אזעלכע מוזיקאלישע צארט-ריהרענדע סטענערז

מ'האט בעשיינפערלעך געזעהן, ווי אט דאס יונג בחור'ל וואקסט און צע-בליהט זיך, און, אז זיין דיכטערישער טאלאנט וועט אמאל געבען א גרויסען צושטייער דער יודישער ליטעראטור.

ס'האט זיך קיינער נישט אבגענארט אין זיין פאראויסזאגען. ס'האט נישט געדויערט לאנג און מלאך האט אין ראדאם זייענדיג אנגעשריבען א גרויסע פאעמע „פוילען", וואס איז ארויס אין בוך-פארם. ס'געדויערט נישט לאנג און מלאך פערבעט זיינע קאלעגען און פע-דער-חברים, הערצ'ן, א. לערמאן, שמואל בענעט'ן ע"ה, קארמאן (היינט דאקטאר) א. אנד. און ליינט פאר זיי פאר א פריש ווערק „אבפאל" אין געגראמטע שורות; אוועק פון עטלעכע הונדערט זייטען, וואו ער שילדערט דאס פער-שאלטענע לעבען פון די, וועלכע האנד-לען מיט זייערע אייגענע קערפערס אויפ'ן גאס. די צוהערער „קארעגירען" די נעמען פון א טייל „העלדן", אויפגע-בענדיג לאקאלע, ארטיגע בעקאנטע נע-מען וואס פאסען זיך פיין אריין צווישן יענע גאלעריע טיפען, וואס טרייבן דעם האנדעל מיט לעבעדיקע סחורה. עס נעמט א קליינע צייט ווי „אבפאל" געהט ארויס פון דרוק און די קריטיק איז פול מיט ווארימע אברופען.

מלאך האט דורך דער צייט זיך בעקענט מיט א ראדאמער מיידעל שרה'לע גוטמאן, פון דער מילא נאט, און מיט איהר שפע-טער חתונה געהאט. זיין פרוי האט זיך פשוט מקריב געווען פאר איהם און מא-טעריעל פיעל, זעהר פיעל מיטגעהאלפען צו פערווירקליכען זיינע ליטעראריש פלענער.

אין יאהר 1922 האט מלאך ארויסגעגע-בען אין ראדאם א צייטונג „ראדאמער וואכענבלאט" ביי דער מיטארבייט פון מ. הערץ, שמואל בענעט און מ. מילער. אויך אויפ'ן געביעט פון זשורנאליסטיק האט די פעדער זיינע זיך גלענצענד אויסגעצייכענט. זיינע ארטיקלען און נאטיצען אויף לאקא-לע טעמעס האבען געהאט וואג און מאס-זענען געווען קאנדענסירט, שפראכליך און סטיליסטיש מייסטערהאפט געפורעמט און מיט זייער אינהאלט, פיעל מיט סאר-קאזם, סאטירע, געמישט מיט איראניע האבען געמאכט א שטארקען רושם.

אין סוף יאהר 1922 פערלאזט מלאך ראדאם. ער פטררייזט נאך ארגענטינא. שבת-צונאכטס קומט פאר א געזעגנונג'ס-אווענד און אנשטאט א באנקעט, ווערט געפראוועט ביי מ. הערץ. א מלוה מלכה אין וועלכער עס בעטייליגען זיך זיינע חברים און מען טאנצט ביז טאג.

פון ארגענטינא קומען שטעטער פון גרוסען, אז מלאך קעהרט דארט וועלטען. ער האט ערקלערט א קאמף די דארטיגע „טמאים" און צו דעם צוועק ארויסגעלאזט א שטארק ווערק „איבערגוס", וואס ווערט אינסצעניזירט און געשפילט אויף דער טעאטער-ביהנע. ארגענטינא טומלט. אר-גענטינא רעש'ט און מיט מלאך איז פול די גאנצע פרעסע. מ ל א ך ווערט נאך מעהר פראדוקטיוו און דער יודי-שער ביכער-מארק ווערט כסדר בעריי-כערט מיט זיינע דראמען, ראמאנען און באלאדען. מיט „מיסיסיפי" „דאן-דא-מינגאס קרייצוועג" און די „לודמירער מויד" האט זיך מלאך ארויסגערוקט אויף דער מזרח-וואנד צווישן די אנ-געזעהענסטע יודישע שרייבער. מלאך ווערט א שם-דבר אין דער יודישער ליטעראטור און ווען ער קומט שפעטער אין יאהר 1935 קיין פוילען, מאכט איס דער יודישער ליטעראטען-פעראיין אין ווארשא א פייערליכע אויפנאמע. קומענ-דיג קיין פוילען אלס אנגעזעהענער גאסט פון דער שרייבערישער וועלט, טרעט ער אויך ארויס מיט א רעפעראט אין ראדאם און פאר אונז ענטפלעקט זיך א נייער מלאך, א מענש מיט קול-טור, מיט וויסען און מיט א גאנצען באגאגש איינדרוקען פון וועלט-רייזעס.

פון פוילען לאזט ער זיך אוועק וואנדע-רען איבער איטאליע, שפאניע, ענגלאנד און צום לעצט א בעזוך קיין ארץ-ישראל פון וואנען ער שיקט אין א ריהע ציי-טונגען עכט-קינסטלערישע רעפארטא-זשען, וואס ענטציקען דעם בעסערען, דעם ליטעראריש-פיינפילענדען לעזער.

פון ארץ ישראל איז מלאך געפאה-רען קיין פאריז. דארט איז ער קראנק געווארען אויף בלינדע-קישקע און מ'האט אים געמוזט תיכף אפערירען. ליידער האט זיך די אפעראציע נישט איינגעגעבען און מלאך איז געשטארבען אין בליה-ענדע יאהרען, אין א צייט פון זיין פולער ליטעראריש רייפקייט, ווען מ'האט אזוי פיעל געהאפט און ערווארט פון זיין באמת-קינסטלערישער פעדער.

הכל מודים, אז זיין טויט איז א גרויסע אבידה פאר דער יודישער לי-טעראטור.

מלאך האט פער'יתומ'ט א פרוי מיט צוויי קינדער, א זוהן און א טעכטער'ל, וועלכע געפונען זיך אין ארגעטינא.

זיין 18-יעהריגער זוהן בר-כוכבא, איז געגראסען אין זיין בעגאבטען טאטען. פון צו צייט לעזט מען זיינע ערצעה-לונגען אין ארגעטינער צייטונגען אויף דער שפאנישער שפראך.

• • •

ווען מלאך'ס באלאדען האט נאך אין 1928 פראפעסאר ביהנענשטאק, בעקאנ-טער וויסענשאפטלער און ליטעראטור-קריטיקער פון לעמבערג (געווען סענא-טאר בעת די ערשטע קאדענצען פון סיים און סענאט) אנגעשריבען א גרע-סערע אבהאנדלונג אין „נאווע זשיציע" (היסטאריש-ליטעראריש אויסגאבע פון פראפ. מאיר באלעבאן ערשינען אין יאר 1928) וואס איז איין לויב-געזאנג און מיט אזוי פיעל בעגייסטערונג, אז פראפ. ביהנענשטאק פערגלייכט מלאך'ס באלא-דען צו די באלאדן פון גרעסטען פוילישן דיכטער אדאם מיצקעוויטש. מ. — ק.

נים אלץ
איז שוין געוועזען.

„דאס אלץ איז שוין געוועזען"! די ווערטער האט שטענדיג איבערגע'חזר'ט רבי עקיבא אין גוטסקאו'ס דראמע „אוריאל-אקאסטא". יא, ווירקליך קיין שום נייעס אונטער די זון. גלייכהייט, פרייהייט און גערעכטיגקייט; מיט הע-כער 2 טויזענד יאהר צוריק האט סענקא געשריבען, דאס אלע מענשען זענען גלייך, און אין א בריף צו נעראנ'ן, דאס א קנעכט איז דער זעלבער מענש ווי יעדער אנדערער. די מלוכה-פארם, וואס רעגולירט דאס לעבען פון אלע בירגער אין אלע היגזיכטען; ניין, מיר האבען נישט ענטדעקט אמעריקא, עס איז גענוג צו דערמאנען דעם מלוכה-סיסטעם אין „פעלעסיי" ביי פלאטאנען. דאס בעגרעניצען דאס פריוואט-אייגענ-טום און דאס סקאסירען; אבער אויך וועגען דעם האט שוין געשריבען טא-מאש אולארוס אין העלפט פון 15 יאהר-הונדערט. די גערעכטע צעטיילונג פון די גיטער איז אויך נישט קיין נייעס. לאמיר אריינקוקען אין די שריפטען פון גרויסען אוטאפיסט מיט 100 יאהר צו-ריק קאראל פודיער, די פעלקער-ליגע; שוין אין אנהויב פון 19-יאר הונדערט האט וועגען דעם גע'חלומ'ט, דער אפאט דע סאנט-פיערד און דערנאך סאנט-סימאן ביי אונז סטאשיץ. אעראפלאן; געבויט האט איהם לעאנארדא דע ווינ-טשי און אין „צידיסאס-סעליס" פון קאמפאנעלא האבען זיך די בירגער געלערענט פליהען. דאס אראפנעמען דעם שטארבען האבען געמאכט די עגיפ-ציאנער שוין מיט 2 טויזענט יאהר צו-ריק. האלטענדיג דאס פאר זייער א לייכטע אפעראציע. ראדיא האט שוין פוריטער פאראויסגעזעהען, דאס אלע מענשען וועלען זיך קענען פערשטענ-דיגען אהן שטערונגען פון צייט און שטח. אלזא דאס איז אויך נישט קיין נייעס. מיר האבען אבער יא צו פערנאטירען עפעס נייעס און דאס איז דאס צוטיי-לען די לאסען פון דער קלאסען-לא-טעריע אויף פינף טיילען, אנשטאט פריהער אויף פיער. דער סיסטעם איז געווארען אין אלגעמיין אנערקענט ביי די שפילער'ס, ווייל ער פערגרעסערט די שאנסען אויף געווינסען. עס איז דא איין אויסוועג, מען דארף צוויאגען מיט'ן קויפען א לאס; ווייל צוליב דער גרויסער פעראינטערסירונג צום נייעם פלאן קען אויספעלען לאסען.

אדוו. גאיעוויטש בעשולדיגט א איד פאר דראהען און בעליידיגען איהם.

אין ראדאמער קרייז - געריכט איז פארגעקומען אין „ווידזיאל אדוואלאוו-סשי" א פראצעס וועגן טראר, וואס האט געהערשט בעת דעם שטרייק אין זשעוואלסקיס פאבריק אין אפאטשנע.

אין פראצעס איז ארויסגעטרעטען דער ראדאמער ענדעקישער אדוואקאט גאיעוויטש און די טערראריסטען האבען סאקע בעקומען א שטראף.

ווען דער פראצעס האט זיך פער-ענדיגט, האט זיך אויפ'ן קארידאר פון קרייז-געריכט געטראפען יונה גאלדהאר מיט זיינעם א חבר, וועלכע האבען גע-שמועסט צווישען זיך מכח דעם פרא-צעס. גאלדהאר האט זיך פעראינטערע-סירט מיט'ן אורטייל און אויך ווער ס'האט פערטיידיגט די געקריוודעטע. אז ער האט זיך דערוויסט פון זיין חבר, אז דער פערטיידיגער איז געווען אדוו. גאיעוויטש, האט ער זיך אויסגעדריקט וועגן אים, גאיעוויטש'ן, מיט שארפע ווערטער (וואס לאזען זיך נישט בענו-צען אין דרוק) אויסרופענדיג: מ'וועט איהם דאס געדענקען... און ווען גא-יעוויטש איז פארבייגעגאנגען האט גאלדהאר געזאלט צוגעבען: דא געהט דער דראן גאיעוויטש.

דאס אלץ האט געהערט א געוויסער יאן שיקארסקי, וועלכער איז באלד אוועק צו גאיעוויטשן און דערצעהלט וועגען געשפרעך פון די צוויי אידען.

ווייזט אויס, אז גאיעוויטש האט זיך זעהר דערשראקען פאר גאלדהאר'ס דראהונג און ער האט זיך געווענדעט צו דער פראקוראטור, בעטענדיג צו צו ציהען דעם יוד צו געריכטליכער פעראנטווארטליכקייט פאר בעליידיגען און דראהען איהם.

דער פראצעס האט געזאלט פארקומען מיט עטליכע טעג צוריק.

אינטערעסאנט, אז אויף זיין אייגענעם פראצעס האט זיך גאיעוויטש אליין אב-געזאגט ארויסצוטרעטען, כאטש ער האלט פון זיך גאנץ שטארק, בעזונדערס אין הלכות אנטיסעמיטיזם, און ער האט אנפערטרויט זיינע אינטערעסען, אין דעם פאל, זיין חבר לדעה, דעם אדוו. ודזשיסאחיעצקי.

דער פראצעס איז געווארען אבגע-לעגט, ווייל גאיעוויטש האט זיך נישט געשטעלט. אר.

די מאמע - ערד ציטערט!..

אין א גאנצע ריהע לענדער אין אייראפע האט זיך נפהפרט שטארקע ערד-שטויסען. מ'זענען פאריחן הונדערטער פערזאנען, גרויסע פערויסטונגען אין א גאנצע ריהה שטעדט.

(פון דער פרעסע)

לייענענדיג די דאזיגע ידיעה, האט א יוד אזוי געטון זאגען;

— די ערד ציטערט? פארוואס, איך בעט אייך זאל זי נישט ציטערן, אז זי די אלטע מאמע-ערד, האט נעבעך אזא ביטערע עלטער!...

וואס האט זי, די זקנה נעבעך, די לעצטע יאהרען נישט איבערגעלעבט. זייט דעם יאהר 1914 ד. ה. גאנצע 24 יאהר ווערט זי געטראטען פון כל ערליי מיט נעגעל באקלאפטע שטיוועל. 24 יאהר פאהרען איבער איהר רוקען שווערע הארמאטען און טאנקען. 24 יאהר שפייזט מען זי מיט בלוט. בלוט אין דייטשלאנד, בלוט אין אביסיניען, בלוט אין שפאניען, בלוט אין כינע, און וואו נישט.

און זי, די אלטע מאמע-ערד, די גוטע הארציגע שפייזערין, מוז נעבעך קוקען, דריקען און... שווייגען.

נו, איז א וואונדער, אז זי ציטערט? פארוואס זאל זי נישט ציטערן? זי ציטערט פון שרעק, זי קוקט זיך צו צו די נייע וועלט-מושלים. ווער עס פירט איצט אן מיט פעלקער און לענדער, ווער עס האט גענומען די לייצעס אין די הענט אריין, און האלט אין איין דראהען די וועלט: אט גייט מען!... אט מארשירט מען!... אט פארכאפט מען!... טאמער גיט מען נישט מיט גוטען, איז — פיף-פאף!... וועט מען לאזען הערען די הארמאטען-שפראך...

און דארט, די „מלאכי השלום", די חכמי-גענף. קוקט מען זיך צו די דא-זיגע מגידים און רודפי-שלום כאפט אויך אן א ציטער.

די מאמע-ערד ציטערט. און טאמער גיט זי א ציטער, איז אך און ווי. אז די מאמע ערד ציטערט, טאנצען די הייזער, ציטערן שטעט און עס איז נישט היימליך.

איין זאך נאר, איז נישט צו פאר-שטיין, די גוטע, טייערע, הארציגע מאמע, האט זי שוין יא א ציטער-גע-טון, האט זי דאך געדארפט ציטערן דארט, וואו מען דארף... וואלט זי דארט א ציטער געטון, וואלטן מיר דא פארשפארט צו ציטערן!...

אב-נעק.

געשפענדעט 50 זל. לטובת דער גמ"ח - קאסע

דער פרעזעס פון דער גמילת-חסד-קאסע, ה' ישראל יעקב דיאמענט האט געשפענדעט צו דער האקציים פון זיין טאכטער 50 זל. לטובת דער זעלבער קאסע.

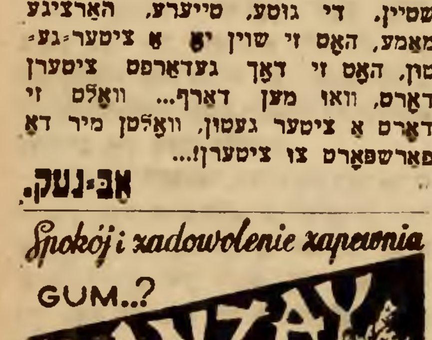

אבטיילונג פאר אסטראוויעץ, אפאטאוו, וויערזשבניק און אומגעגנד.

וואך-שפיגעל.

פארשטעהערשאפט און אדרעס.

אין אנבליק פון גזירות, פערפאלגונגען א. ד. ג. האט זיך שטענדיג געשאפען ביי יודען א געהעריגע קערפערשאפט, וועלכע האט אינטערוועניערט, פערטיידיגט. מיט איין ווארט — בעקעמפט ווי ווייט מעגליך די עוולות און אונטערדריקונגען.

יעדער שטאדט און שטעדטעל האט אזא פארשטעהערשאפט פערמאגט. פיל מאהל איז די פארשטעהערשאפט בעשטאנען פון פריוויליגע חשובי העיר און די רעפרעזענטאנץ האט זיך געווידמעט צו פערטיידיגען דעם בעטרעפענדען צבור געגען זייערע פערפאלגער.

ביי אונז פעהלט אזא אינסטיטוציע. עס איז פערהאנען געגוג יודישע אינסטיטוציעס ווי: יודישע קהלה, ראטמענער קאלא, ווירטשאפטליכע און פאליטישע ארגאניזאציעס און דאך איז דער אדרעס פון אזא נויטיגע פארשטעהערשאפט נישטא.

א קלאר בילד וועגען דעם גיבען די פאלגענדע פאקטען:

די לעצטע טעג האט כמעט די גאנצע יודישע בעפעלקערונג דערהאלטען פון מאגיסטראט א ווארנונג פון מאגיסטראט; א ווארנונג, אז אויב ס'וועט נישט ווערען צוגעצאהלט דער „ווינטער-הילף" אבצאהל אין די אויסגעמאסטענע הויך, וועלען זיי געשטעלט ווערען. אויף א שווארצע ליסטע, וואס דער מאגיסטראט געהט ארויסגעבען.

היות ווי ביי מעהרסטענטייל יודען איז דער ווינטער-הילף אבצאהל אויסגעמאסטען געווארען לויט'ן אומזאץ-שטייער, וועלכער איז אין ס'רוב פאלען א שטארק בעלעסטיגטער — א סימן די גרויסע צאהל רעקורסען — איז פערשטענדליך, אז דער אבצאהל לטובת דעם ווינטער-הילף האט נישט געקענט איינגעצאהלט ווערען אין דער אויסגעמאסטענער הויך.

דאס ברויך אויפגעקלערט ווערען אין מאגיסטראט, בכדי די אזוי אויך געדריקטע און פערשווארצטע יודישע סוחרים, קרעמער און האנדווערקער זאלען נישט פריש פערשווארצט ווערען אין אן'אבגערוקטע שווארצע ליסטע. די פראגע איז נאר ווער וועט דאס דורכפיהרען, וואו איז דער אדרעס פון די קערפערשאפט?

• • •

עס דרעהען זיך ארום קינדער, וועלכע האבען געענדיגט די פאלקס-שולען און האבען נישט ווייסעד וואו צו לערנען, ווייל די האנדעלס-גימנאזיע ביי אונז האט איינגעפיהרט כמעט א נומערוס נולוס.

די רייכערע עלטערען שיקען זייערע קינדער אין שטעדט וואו עס עגזיסטירן יודישע גימנאזיומס, אבער די ווענינג פערמעגליכע קינדער — וועלכע זענען אגב פעהיגע — וואו וועלען אהינקומען?

דאס ארומדרעהען זיך לעדיג איז דאך גורם, אז די יוגענד פאלט אריין אין פערשידענע עקסטרעמע נעצען.

באזונדער ווי האלטען מיר מיט'ן הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה.

וואו איז די שולד? ווידער דער מאנגעל פון אן'אדרעס.

ביים פעסטשטעלען די דיאגנאזע ביי א גייסטיג קראנקען שפילט די הויפט ראלע דער אדרעס. אויב דער אונטערגעזוכטער געדענקט נישט די אדרעסען פון זיינע עלטערען, קרובים א. ד. גל. איז א סימן, אז ער איז גייסטיג נישט נארמאל און קראנק.

דאס פעהלען פון אן'אדרעס ביי אונז שטעלט אויס פאר אונזער געזעלשאפטליך לעבען א קראנקהייטס-צייגניש.

דער ערשטער פליכט פון דער גאנצער יודישער בעפעלקערונג איז דעריבער צו היילען אונזער געזעלשאפטליך לעבען דורך שאפען אן'אינסטיטוציע, וועלכע זאל בעדייטען אן'אדרעס, וואו די יודישע בעפעלקערונג זאל אין די היינטיגע שווערע צייט זיך האבען צו ווענדען.

אהרן פרידענטאהל.

די לויה פון די פארברענטע ספרי תורות.

דעם היינטיגען דאנערשטאג איז דא פארגעקומען די לויה פון די פערברענטע ספרי תורות (וועגען די שרפה האבען מיר געמאלדען פאריגע וואך).

אין די לויה האט זיך בעטייליגט די גאנצע יודישע בעפעלקערונג. עס איז געוועזען א מורא'דיגע בילד, ממש וכל העם יבכו את השרפה.

אנגעהויבען האט זיך די לויה מיט א הספד אין שוהל פון אסטראווצער רבין, וועלכער האט אריינקומענדיג אין שוהל, וואו די פערברענטע ספרי תורות זענען געלעגען אין אנ'ארון, געריסען קריעה אויף זיך, צורייסענדיג זיין זיידענעם כאלאט.

דאס קריעה-רייסען איז בעגלייט געווארען דורך יללות פון טויזענדער מענטשען, וועלכע האבען בעלאגערט די שוהל און די ארומיגע גאסען.

נאך רבינ'ס דרשה איז פארגעקומען די אייגענטליכע לויה, די אזוי גערופענע גניזה אויפ'ן בית-החיים אין אוהל פון אלטען אסטראווצער רבין ז"ל.

זשילעטקע-העלדען.

דא האבען זיך בעוויזען העלדען פון באקאנטען שניט.

אזוי האט מען ביי די טאכטער פון היגען ראטמאן שמואל זיסמאן אויפגעשניטען א מאנטעל מיט א שאל, און דאס איז פארגעקומען אין מיטען גאס 6 אזייגער נ. מ.

ס'איז נויטיג די סטאראסטווע און פאליציי זאלען זיך פעראינטערעסירען דערמיט, אום די יודישע בעפעלקערונג זאל נישט רעזיקירען ביים ארויסגעהן אין גאס.

אויך א יודישע שווארצע ליסטע.

דא איז פארגעקימען א פערזאמלונג פון מתפללים אין אלע בתי התפלות, וואו עס איז אויך בעשלאסען געווארען צו צוהיטען כהרת-המשפחה און איינצופיהרען א שווארצע ליסטע פון די אלע, וואס היקען אביסעלע אונטער אויפ'ן געביעט פון טה־ת המשפחה.

ס'איז היינט געווארען א מנהג מיט שווארצע ליסטעס.

פון לאפפ.

אייניגע היגע עסקנים האבען געשאפען א קאמיטעט אום איינצוקויפען אן'אעראפלאן פאר די פוילישע ארמעע א. נ. „פון סטראיעצער יודענסום".

KOLEKTURA LOT. KLAS **M. PFEFER** OSTROWIEC-Świętok.

Konto P. K. O. 61885 ul. Kościelna 30.

אייל צום גליק און קויף באלד א לאס אין אונזער — גליקליכער קאלעקטור. —

די ציהונג פון די 1-טע קלאס הויבט זיך שוין אן דעם 22/vi

אונזער קאלעקטור בדענגט כסדר גליק די ח. שפילער.

ביי די לעצטע לאטעריע האבען מיר געטיילט געווינסען:

100.000 זל. אויפ'ן נומ. 134862, **75000** זל. אויפ'ן נומ. 38047

30.000 „ „ 193389, און נאך פיעל געווינסען צו 10.000, 5000, 2000, אויסער קלענערע געווינסען.

פראווינצער בעשטעלונגען ווערען ערלעדיגט דורך דער פאסט, באלד נאכ'ן דערהאלטען דעם בעטרעף דורך דער פ. ק. א.

Spółdzielczy Bank Rzemieślniczy

OSTROWIEC

ul. Sienieńska № 24. tel. 154

ערטיילט פינקטליך אינקאסע

ערטיילט לאנגטערמיניגע הלואות

דיסקאנטא און אוואנסען

נעמט אן פקדונות

די פערוואלטונג.

שרעקליכער פארפאל.

היינטיגען זונטאג 4 אזייגער נ. מ. איז א מאטאציקל ביים עק ריגעק — און אולשעצקא ארויפגעפאהרען אויפ'ן טראטואר איבערפאהרענדיג דעם יודישען בלעכער סענדער גרינטוך, וועלכער האט געשמועסט געשעפטליך מיט די ה"ה יעקיל חוסטעצקי און גרונם גוטהאלץ, צושמעטערענדיג איהם דעם רעכטען פוס.

אין א שווערען צושטאנד איז ער אבגעפיהרט געווארען אין היגען שפיטאל ביי די אובעזס. ספאלעטשנא.

עפ"י נס זענען גערעטעט געווארען פון זעלבען אומגליק די דערמאהנטע ה"ה גרונם גוטהאלץ און יעקיל חוסטעצקי. זיי מעגען דרייסט בענטשען גומל.

שווארצע ליסטע פון ווינטער-הילף.

דער מאגיסטראט שיקט די לעצטע טעג ארום אויפפאדערונגען איינצוצאהלען דעם ווינטער-הילף — אין געגענפאל ווערט געדראהט מיט פערעפענטליכען די נעמען פון די נישט איינצאהלערס אין א ספעציעלע ליסטע.

ראדאמער כראניק

א מיליאן מיט 96 טויזענד זלאטעס אין משך פון 12 יאהר

די גמילות-חסד-קאסע ביי דער ראדאמער קהלה איז געגרינדעט געווארען אין יאהר 1926. ס'איז אלזא א קיימא-לן פון 12 יאהר זינט זי עגזיסטירט. אין משך פון אט דער צייט האט די גמ"ח-קאסע ארויסגעגעבען 14551 הלוואות אויף א סומע פון א מיליאן מיט 96 טויזענד זלאטעס.

אויף דער זיצונג פון דער קאסע-פערוואלטונג מיט'ן קאמיטעט, היינטיגען זונטאג, איז פארגעליינט געווארען דער בעריכט פון 12 יאהר טעטיגקייט, פון וועלכער די לעצטע שורה זענען געווען די אויבענדערמאנטע ציפערען. דערביי איז אויך אונטערגעצויגען געווארען דער סך-הכל פאר'ן לעצטען יאהר און די ציפערען האבען פארגעשטעלט 1475 הלוואות אויף א סומע פון 175005 זל. דער דעפיציט פאר'ן לעצטען יאהר איז 14 זל. מיט 30 גר.

דער אלגעמיינער דעפיציט פון אלע 12 יאהר איז 6489 זל.

די ציפערען-שפראך רעדט אלזא גענוג פאר זיך, וואסערע וויכטיגע און קאלאסאלע טעטיגקייט עס ענטוויקעלט די גמילות-חסד-קאסע לטובת די יודישע סוחרים און בעלי-מלאכות.

אויף דער לעצטער זיצונג פון דער גמ"ח-קאסע איז איינגעלאדען געווארען דער ה' אברהם פינקעלשטיין, וועלכער האט אויסגעדריקט זיין ווינש צו בעקענען זיך נעהנטער מיט דער טעטיגקייט, מיט'ן צוועק צו זיין נעהעריג אונפארמירט, כדי שפעטער צו קענען פיהרען א פראפאגאנדע-אקציע אין אמעריקא צוגונסטען די ראדאמער לאנדסלייט לטובת דער קאסע.

ה' פינקעלשטיין עמיגרירט מיט דער גאנצער פאמיליע קירצליך קיין באלטימארע, וואו ער האט נאהנטע, איבערגעגעבענע און רייכע קרובים, וועלכע נעמען איהם אריבער מיט זיין פרוי און קינדער, אויף יענער זייט ים, אין קאלאמבוסענס מדינה.

אויפ'ן סמך פון אויספיהרליכע בעריכטען און פון די אויבענאנגעוויזענע ציפערען האט זיך ה' פינקעלשטיין געשאפען א קלארען בעגריף, וועגען דער גרויסער ראליע, וועלכע שפילט היינט צו-טאג, די גמ"ח-קאסע און ער האט צוגעזאגט דאס אלץ צו אילוסטרירען דארט פאר די ראדאמער בני-עיר און אליין אויך ארבייטען לטובת דער גמ"ח קאסע, וויפיעל ער וועט נאר זיין ביכולת.

אויף דער זעלבער זיצונג איז בעטראכט געווארען א ביטע פון דעם יודישען בעקער ישראל זאמבערג, שפאציר-גאס, וועלכער שטעלט פאר זיין טרויעריגע לאגע, נישט קענענדיג פירן זיין בעקעריי. מ'האט די בעקעריי פערמאכט און מען פאדערט פון איהם א גרעסערערען רעמאנט, וואס ער איז נישט בכח דורכצופיהרען. ער פערלאנגט אנ'הלוואה פון 1200 זל. היות די גמ"ח-קאסע טאר נישט איבערשרייטען דעם סטאטוט איהרען, וועלכער זעהט פאר הלוואות אין דער גרויס פון 300 זל. מאקסימום, בכן בעט ער מ'זאל אים די 1200 זל. ערטיילען פון אויסבויפאנד, וואס דער „צעקאבע" האט געזאמעלט בעת דעם מיליאן-קאמפיין, צו וועלכן אויך ראדאם האט בייגעטראגען א געוויסע סומע.

די פערוואלטונג מיט'ן קאמיטעט פון דער גמ"ח-קאסע האבען זיך פעראינטערעסירט מיט דער בקשה פון דעם אומגליקליכען יודישען בעקער און אויסגעוועהלט א קאמיסיע פון דריי פערזאהן, וועלכע זאל זיך נעהנטער בעקענען מיט זיין מצב און מיט זיינע פלענער לויט וועלכע ער וויל צוריק אויפבויען זיין בעקעריי-פלאצובקע. אין פאל ווען דאס וועט זיין רעאליזירבאר, וועט די גמ"ח-קאסע זיך פערשטענדיגען מיט'ן „צעקאבע" אין ווארשא און זיך בעמיהען, אז ס'זאל געגעבען ווערען דעם יודישען בעקער די 1200 זל. אנ'הלוואה אויפ'ן חשבון פון די קנאפע 17 טויזענד זל. וואס קומט ראדאם פון מיליאן-קאמפיין פאר איהרע צושטייערגעגעבענע 5600 זל. פאר וועלכע עס קומט איהר א דרייפאכיגע קאמפענסאטע, אין הסכם מיט די אנגענומענע בעשלוסען ביים פראקלאמירטען מיליאן-קאמפיין.

א נס מיט א עלעקטרישען זשיראנדאל אין שוהל.

פאראכטאגען פרייטאג צונאכס ווען דער עולם האט געדאווענט אין שוהל, האט זיך פלוצלינג אבגעריסען דער עלעקטרישער זשיראנדעל, וואס העגנט צווישען באלעמער און ארון-קודש. אונטער'ן הענג-לייכטער איז געשטאנען און געדאווענט ר' יצחק לעהרער, וועלכער איז על פי נס ניצל געווארען, ווייל דער זשיראנדעל האט זיך פערקירעוועט אין א זייט און געפאלען אויף א לעדיגען פלאץ.

די נוצליכע טעטיגקייט פון דער געזעלשאפט „טאז"

שוין די צווייטע וואך שיקט דער „טאז" 80 קינדער אויף א זומער-קאלאניע אין גארבאטקע

איינע פון די נוצליכסטע אינסטיטוציעס אין ראדאם איז דער „טאז", וועלכער איז טעטיג יעדען טאג. פערגאנגענע וואך האט דער היגער „טאז" אוועקגעשיקט קיין ווארשא 20 קינדער פון פשיטיק, צו היילען זיי די קעפ. די קינדער זענען צוריקגעקומען געזונד און פולשטענדיג אויסגעהיילט.

קומענדע וואך, דינסטאג דעם 21 ה. מ. שיקט ארויס דער טאז 80 קינדער אויף דער זומער-קאלאניע אין גארבאטקע. די קינדער וועלען זיין אונטער א זארגפעלטיגע השגחה פון א גוט-אויסגעשולטען פערסאנאל, אונטער דער לייטונג פון ה' קופערבלום, וועלכער פיהרט שוין יאהרען-לאנג די טאז-קאלאניע צו דער בעסטער צופרידענהייט פון די עלטערען און פון דער פערוואלטונג.

די קינדער וועלען דארט זיין 4 וואכען און געניסען פון פרישע לופט און גוטע פפלעגע. די מעדיצינישע אויפזיכט האט ד"ר גאלדבלום, וועלכער קומט יעדע וואך ארויס אין דער קאלאניע, און זיכט אונטער דעם געזונדהייט'ס-מצב פון יעדען קינד.

די זומער-קאלאניעס פון היגען „טאז" זענען איינע פון די שענסטע געזעלשאפטליכע אויפטואונגען און פערדיענען צום ווארימסטען בעגריסט צו ווערען.

ליצעאום פון „פשיאטשול-וויעדזי" בעקומט פולע רעכט.

ווי מיר דערוויסען זיך האט דער ליצעאום פון „פשעיאטשול וויעדזי"-בעקומען פולע רעגירונג'ס רעכט.

ביז היינט זענען די גימנאזיעס געווען געטיילט אין צוויי קאטעגאריעס, אויף „א" און „ב". די ערשטע האט געהאט פולע רעגירונג'ס-רעכט און די צווייטע נאר טיילווייזע רעכט. לעצטענס איז דאס אבגעשאפען געווארען און ס'איז מעהר נישטא ווי איין קאטעגאריע — „א" מיט פולע רעכט. צו דער דאזיגער קאטעגאריע געהערט אויך דער ליצעאום פון „פשיאטשול-וויעדזי" אין ראדאם.

דאס לעבען אין קעלץ.

סענסאציאנעלער פראצעס געגען א יודישער פרוי פאר „בעליידיגען” דאס פוילישע פאלק.

ווי מיר האבען שוין זיינער צייט גע־מאלדען, איז אויף דעם פערגאנגענעם פרייטאג דעם 10 ה. ח. בעשטימט גע־ווארען דער פראצעס געגען דער לא־פושנער יודישער איינוואוינערין פרוי וויקינסקי, פאר בעליידיגען דאס פויליי־שע פאלק, בעת'ן פיקעטירען איהר געוועלב. אלס פערטיידיגער איז ארויס־געטרעטען אדוו. קאלמוס.

נאכ'ן פארליינען דעם בעשולדיגונג'ס־אקט, צו וועלכען די אנגעקלאגטע פרוי איז זיך נישט מודה, ווערען אויסגע־הערט א רייהע עדות. דער פראקוראר האלט דאן א בעשולדיגונג'ס ־ רעדע, פאדערענדיג א שווערע שטראף. ביי א בעזונדערס געשפאנטע שטימונג טרעט מיט א גלענצענדע רעדע ארויס אדוו. קאלמוס, וועלכער ווייזט אן אויפ'ן מעהרען זיך לעצטענס פון די ארט פראצעסען. נאך א יורידישע בעגרינ־דונג, בעט ער זיין קליענטן צו בעפרייען.

נאך א לענגערע בעראטונג, לייענט דער פארזיצער ארויס דעם אורטייל, דאס פרוי וויזקינסקא ווערט פרייגע־שפראכען צוליב מאנגעל אין בעוויזען.

דער פערזאמעלטער יודישער עולם, האט דעם אורטייל אויפגענומען מיט א בעזונדערע צופרידענהייט.

שרעקליכע שטורעמס אין קעלצער געגענד.

דעם לעצטען זונטאג, האט א שטאר־קער שטורם־רעגען מיט א האגל, וואס איז געפאלען א לענגערע צייט, אנגע־מאכט ריזיגע היזקות. אין די דערפער מאראחיצע, דאמבאווע, טאקארניע און פיל אנדער דערפער פערגאסען די פעלדער.

די שאדענס ווערען געשאצט אויף 724,000 זל.

אומגליקס־פאל אין א יוד. פאבריק.

ספערגאנגענע וואך איז איז געשעהען א טראגישער אומגליקס־פאל אין די שטיין גרובען „קאדזשעלניא” וועמענס אייגענ־טימער איז ה' מענדיל זלאטא.

יוען דער פינפציג־יעהריגער ארבייטער פראנצישעק וואיטשעך, האט גערייניגט די שטיינער פון ליים, האט זיך פלוצלינג אבגעריסען א גרעסערע סקאלע, פון וועל־כע ער האט בעקומען א שטארקען שטויס די ארויסגערופענע גיכע הילף האט דעם סערוווונדעטען אבגעפיהרט אין שפיטאל אויף אלעקסאנדרא. וואו וואיטשעך איז אין שטארקע שמערצען געשטארבען. דער טראגישער אומגליקס־פאל האט גטמאכט א שווערען ר שם.

א 2־טע ליסטע פון ווינטער־הילפס־קאמיטעט.

היינטיגע וואך האט דער ארטיגער ווינ־טער־קאמיטעט פערעפענטליכט א צווייטע ליסטע פון די וואס האבען נ שט געגעבען אויף דער דאזיגער אקציע. די איצטיגע ליסטע אונטערשיידט זיך פון דער ערשטער דערמיט, וואס ס'געפונען זיך אויף איהר אייניגע קריסטליכע נעמען.

„רייניגונג” אין „ארביס”.

די ארטיגע רייזע־ביורא „ארביס” איז געפיהרט געווארען ביז איצט דורך ה' מאקסימיליאן פישמאן. לעצטענס איז ה' פישמאן בעזייטיגט געווארען און אויף זיין ארט איז בעשטימט געווארען ריינע אריער.

קאמענטארען זענען איבעריג.

„האט די וועלט א יודעלע” אין קעלץ

א גרויסע פעראינטערסירונג האט ארויסגערופען ביים היגען טעאטער־עולם דער לאנג ערוווארטעטער אויפטריט פון די בעליבטסטע יודישע רעוויע־ארטיסטען ש. דזשיגאן און מ. שומאכער, מיט די פאפולערע פאלקס־זינגערין לאלא פאל־מאן און אנסאמבל, וועלכע וועלען אויפטרעטען נאר 2 מאהל ד. ה. מיט־וואך דעם 22־טען און דאנערשטאג דעם 23־טען ה. ח. אין זאל פון טעאטער „פאלסק” פינקטליך 9 אווענד. ס'וועט געשפילט ווערען דער שלאגער פון היי־יעהריגען סעזאן „האט די וועלט א יודעלע”.

חברה צירל הירשקאוויטש!

נעמט צו אונזער טרייסט, צום טוידט פון אייער אונפערגעסליך שוועסטעריל

אוידזשא ע"ה

אריש גאלדליסט און פרוי, שמואל בזשעסקי, העלא גאטליב, ישראל שטערענזיס, פאלא ויניארזש, חוה בארענשטיין.

אונזערע ח"ח קלמן און מאניעה מאנעלא

צום טויט פון זייער

מוטער ע"ה

דריקען מיר אויס אונזער טיפסטן מיטגעפיל.

פערוו. פון האנדעלס און ביורא אגעשטעלטע פעראיין אין קעלץ

פראטאקאלן פאר'ן עובר זיין אויף די סאניטאר־פארשריפטען.

די ענטשפרעכענדע מאכט־ארגאנען האבען אין אייניגע קאלאניאל געשעפטען צוניופגעשטעלט פראטאקאלען, פאר נישט אבהיטען די געהעריגע סאניטאר־פארשריפ־טען.

רעד. ח. פינקעלשטיין אין קלעץ.

לעצטענס איז אין ציוניסטישען קלוב, פארגעקומען אן'עפענטליכער רעפעראט, פון „היינט” רעד. ח. פינקעלשטיין (וואר־שא) א. ד. ט. „ארץ ישראל אויף דער שוועל פון ענטשיידונג” נאך די ערעפע־נונג'ס ־ רעדע פון פארזיצער פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע ה' אהרן גראנדאפעלד וועלכע האט בעגריסט דעם ח' גאסט. אין ווארימע ווערטער, האט דאן געהאלטען א לענגערען רעפעראט רעד. פינקעלשטיין, ארומרעדענדיג ברייט די איצטיגע לאגע אין ישוב, און די פערספעקטיוון, אויף ווייטער. דער פערזאמעל־טער עולם האט דעם ח' פ־עלעגענט בעשאנקען מיט שטארקע אפלאדיסמענטען.

ברייטע אקציע צו פערשענערען קעלץ.

אין צוזאמענהאנג מיט דער לעצטענס־געפיהרטער אינטענסיווע אקציע צו פאר שענערן קעלץ, וועלן א רייהע הילצערנע הייזלעך מוזען גענצליך בעזייטיגט ווע־רען מעהרסטענטייל פון דער פאר־שטאדט, וואס טרעפט אין א גרויסע מאס די ארטיגע ארימע יודען, וואס ס'וואלט זעהר געווינשען געוועזען, אז אונזערע געזעלשאפטליכע טוער זאלן זיך מיט דעם ענין פעראינטערעסירן.

א געטרייער שכן

רחל אורבייטעל (דאמאשאווסק 4) האט געמאלדען דאס מ'האט איה[illegible] גנב'עט פון דער שאנק 80 זל. די אדו[illegible] געפיהרטע אויספארשונג האט פעט גע־שטעלט אז דער בעל מלאכה דערפו[illegible] נישט קיין אנדערער ווי טשעפ[illegible] כושאן, וואס וואוינט אויף דער זע[illegible]בער גאס. דעם חברה־מאן האט מען פערבעטען אויף „קעסט”

Ewa Czarna (Kielce)

Karol Gotlieb (Kielce)

ZAŚLUBIENI

w czerwcu 1938

EWY

Z intencji zaślubin naszej kochanej córki i siostry z p. Karolem Gotliebem składamy najserdeczniejsze życzenia

Rodzina

א הארציגען מז"ט ווינשען מיר אונזער פריינד ה' **יצחק טשארני** און פאמיליע צו דער חתונה פון זייער טאכטער **חוה** מיט ה' **ק. גאטליב**

ש. מארקאוויטש, ג. יורא

פיעל גליק ווינשען מיר אונזער פריינד ה' **יצחק טשארני** צו דער חתונה פון זיין טאכטער **חוה** מיט ה' ק. גאטליב

יחיאל ריטמאן און פאמיליע

פיעל גליק דעם ה' **טשארני** צו דער חתונה פון זיין **טאכטער**

ווינשט פירמא M. F. Kaminer.

Serdeczne życzenia p. J. CZARNEMU z intencji zaślubin Jego CÓRKI składa

Firma I. Aleksanderowicz Kraków, Sz. Horowicz Kielce

פיעל גליק דעם ה' **טשארני** צו דער חתונה פון זיין טאכטער **חוה**

ווינשט **שמואל בריקס**

פיעל גליק און פרייד ווינש איך מיין פריינד **קלמן אפאטאווסקי** צו זיינע תנא 'ם מיט פר"ל **רבקה לעווענשטיין**

אברהם גאלדמער

צו אייערע תנאים חברה

רבקה לעווענשטיין מיט ה' **קלמן אפאטאווסקי**

ווינשען מיר אייך א הערצליכען מזל־טוב.

אריש גאלדגליסט און פרוי, שמואל בזשעסקי צירל גאלדמער, ישראל שטערענזיס.

אונזער ח' פרעזעס **ר' חיים אפאטאווסקי** צו דער פערלאבונג פון זיין ברודער **קלמן** מיט פר"ל **רבקה לעווענשטיין**

ווינשען מיר א הערצליכען מז"ט.

פעראיין פון האנדעלס און ביורא־אנגעשטעלטע אין קעלץ

Fabryka wód gazowych i owocowych J. GOLDFEDER Kielce, Pl. Mar. Piłsudskiego 6

Specjalność: Oranżada, Ananas, Kwas-owocowy.

Firma egz. od r. 1908

עונג שבת (קאמוניקאט)

היינטיגען שבת דעם 18־טען, פינקטליך 8 אווענד, קומט פאר דער טראדיציאנע־לער „עונג שבת” ביי דער בעטייליגונג פון פראפ. יוסף קשענסקי.

Powiada ciotka do wujka najlepsze jest mydło „TROJKA“

צו דער רעדאקציע „ראדאמער קעלצער לעבען”

מיר בעטען אייך צו געבען פלאץ פאר פאלגענדע שורות:

אויף אייער נאטיץ אין איינעם פון די פאריגע נומערען אונטערן קעפעל: „וואס איז מכח די 400 קילא מצות און 360 זל.” ערקלערען מיר פאלגענדעס:

דער בית־יתומים און מושב ־ זקנים האט די דערמאנטע 400 קילא מצות דערהאלטען און האט פאר זיי בעצאלט.

מיט כבוד

די פערוואלטונג פון בית־יתומים און מושב זקנים אין ראדאם.

פ. הורוויטש, אהרן מערין, מרים קאדישעוויטש, חיים טאטאר.

צי איז דאס שוין די גאנצע פער־וואלטונג? און פארוואס האט ה' פישמאן נישט געענטפערט, אויף אונזערע די־רעקט־געשטעלטע צו איהם פראגען, נאר די האלבע פערוואלטונג האט אים געמוזט „ווירענטשען”, נעמענדיג איהם אונטער דער שוץ פון איהרע פליגעל?

דער „אייזערנער בריעף” וואס ה' פישמאן האט זיך בעמיהט ארויסצובע־קומען, מיינען מיר, אז עס איז מעהר פון פאפיר ווי פון אייזען, ווייל מיר האבען עדות, וואס ווייסען עפיס אנ־דערש צו זאגען וועגן זעלבען ענין. דעם ה' פישמאן פרעגען מיך נאך אמאהל און זאל ער ענטפערן קורץ און דייטלעך אויף פאלגענדע דריי פראגען:

1) פאר וועמען האט ער אויסגעש־ריבען די דריי אסיגנאציעס אויף די 360 זל. פאר די מצות?

2) וועמען האט ער איבערגעגעבען די אסיגנאציעס?

3) ווער האט בעקומען אויסגעצאהלט געלד אויף די דורך איהם אויסגעשרי־בענע אסיגנאציעס?

• • •

יעצט צו דער פערוואלטונג גופא.

אבזעהענדיג דערפון, צי מצות זענען יא געקויפט, צי נישט געקויפט געווארן. לאמיר אננעמען, אז ס'איז אזוי ווי ס'ערקלערען די אויבענגעבראכטע אינ־טערשריפטען — ווילען מיר פרעגען, צי ס'איז רעכט צו אנגאזשירען אלס בוכ־פיהרער א יונגערמאן, וואס איז ביי רייכע עלטערן, א זוהן פון א הויז־ווירט, און איהם צאהלען 50 זל. (אפשר מעהר. דאס ווייסען מיר נישט.) פאר א שעה ארבייט א טאג, און מעגליך דאס אויך נישט? דער זעלבער האט א לענ־גערע צייט געארבייט אין דער „עזרה” גענומען 100 זל. א חודש און אויך אנ־געפיהרט מיט די בוסק־אקציעס פון עזרה, פערשטעהט זיך, אז אויך נישט לשם שמים. פרעגן מיר בכלל, צי האט זיך שוין נישט געפונען קיין יונגערמאן אין ראדאם, אויך אזא בוכפיהרער, וועלכער וואלט געהאט מעהר רעכט און וועלכער וואלט זיך מעהר גענוי־טיגט צו זיין בעשעפטיגט אויף די אלע פאסטענס? צי איז טאקע אזא גרויסע מצווה אין אזא רחמנות אויף דעם עזרה—בוסק – בית־יתומים פיהרער און בוכפיהרער? ס'ווינדערט זיך אויפ'ן פרע־זעס פון דער עזרה, וועלכער האט אזוי פאוואראזירט זיין בוכפיהרער, אז אריבערפיהרענדיק איהם פון טראוגוטא אויף אבאזשיסקא (וואו ער איז אויך פרעזעס), האט ער פערגעסען, אז אויפן פאסטען אין בית־יתומים, קען מען גע־וויס אויסגעפונען א פאמיליען־מענטש, אדער א יונגערמאן, וואס האלט אויס א משפחה און נויטיגט זיך באמת אין פערדינסט פון 50 זל. א חודש.

דאס וואלט מעהר מצווה און מעהר יושר געווען. און אויב דאס האט פער־געסען דער פרעזעס, ברויך וועגען דעם געדענקען די פערוואלטונג.

נישטא קיין מאנאפאל אויף געזעל־שאפטליכע אינסטיטוציעס. ס'האט קיי־נער נישט קוגה געווען בחזקה די עזרה, בוסק און דאס בית יתומים בפרט נאך אזא בן־יקיר לי, א קינד פון א טאטען, וואס האט שטעהן אין רא־דאם א גאנץ שעהן הויז, כל יודי־שע קינדער געזאגט.

גרויס איז דאס ראדאמער „רחמנות” און „וואזשנע” איז דער ראדאמער יושר.

מארגן ווידער קארטשאקס פראצעס.

מארגען ווער שוין צום דריטען מאל בעהאנדעלט ווערען דער פראצעס פון פשיטיקער „גדול” ווינצענטי קארטשאק, וועלכער האט זיך אזוי בעקאנט געמאכט מיט די פשיטיקער געשעהענישען.

קארטשאק איז בעשולדיגט און שאנ־טאזשירען א פשיטיקער דארפ'ס פרוי אויסנארענדיג ביי איהר א וועקסעל אויף 500 גילדען.

צוליב דעם וואס צום פראצעס האבן זיך נישט געשטעלט עטליכע וויכטיגע עדות איז דער פראצעס 2 מאהל אפ־געלעגט געווארען.

אר.

KINO APOLLO

פערדאפעלטער פרימארגעז פראגראם
שבת דעם 18 3 אז.
זונטאג דעם 19 12 און 1^{45}
אלס ערשטער פילם
Z MIŁOśCI dla CIEBIE
w rol. gł.
Kamilla Horn, Jarosław swed
porywająca gra, piękne piosenki
אלס צווייטער פילם
GRA ŻYCIA

נאר דריי טעג!
פרייטאג, שבת און זונטאג
גרויסער פערדאפעלטער פראגראם
אלס ערשטער פילם
די סעקרעטארין און איהר מאן
אלס צווייטער פילם
Małżenstwo z pozoru

KINO APOLLO

צענטראלער יודישער האנטוערקער פערבאנד אין ווארשא
אבטיילונג אין ראדאם, רווינסקא 1

מעלדונג

זונטאג דעם 19-טן יוני 8 אזייגער אוונט קומט פאר אין איינענעם לאקאל די

יעהרליכע אלגעמיינע פערזאמלונג

מיט פאלגענדען טאג-ארדנונג:
1) וואלן פון א פארזיצענדער אויף דער צייט פון דער אלגעמיינע פארזאמלונג. 2) באריכט פון דער רעוויזאנס-קאמיסיע. 3) וואלען פון א פארוואלטונג, רעוויזיאנס-קאמיסיע און חברים געריכט. פריי-פארשלאגען.

די פערוואלטונג

טעאטער „ראזמאיטאשטשי"
2 גאסטשפילן פון די בערימטע ארטיסטען

געניא און הײמי לאוויטש

שבת און זונטאג דעם 18 און 19 יוני ה. י. אין דעם גרעסטן שלאגער

די רבי'צינס נעכט

אפערעטע אין 3 אקטען.
אין אנסאמבל שפילען די בעקאנטע ארטיסטען:
ש. אוריך, ב. אוריך, מעקסימאוו, ר. בעזמאן, שמעליק, צוקער, ד. חארט, גלאס, קוזניעצאוו, ב. הארט.
אנפאנג 10 אווענד

די בעסטע גליקווינשען
אונזער חבר און פריינד

אברהם'לע קאדמאן

צו זיין האכצייט מיט פרל.

שושנה פאטאזשניק

דעם יונגען פאר א גליקליך צוזאמענלעבען
און די עלטערן פיעל נחת

חברים:
גבריאל בערגמאן, ירחמיאל סרוקענבערג

עס קלינגט איבערן גאנצן לאנד

ס'האט זיך בעוויזן א נייע געשמאקע
גוטע און שפארזאמע טהיי
די טהי" מיטן גלאק
„בעלל-טהיי"
HERBATA Z DZWONKIEM „BELL-TEA"

POLECA:

Szyboszlif
RADOM
Żeromskiego 20
Telefon 23-20

Lustra
Szkła szlifowane
Szyby

Najlepsze, najmilsze i najtańsze
prezenty dla rodziny i przyjaciół
to
kuchenki, żelazka
grzejniki do rurek
poduszki i inne
Do nabycia na dogodnych warunkach
w Radomskim Towarzystwie Elektrycznym
Sp. Akc. w Radomiu
ul. Traugutta 53

Tysiące!
Dziesiątki tysięcy!
Setki tysięcy!
MILIONY!
wygrać można w kolekturze
« Wajselfisz »
Radom, Żeromskiego № 29.
Losy I-ej kl. są do nabycia.
Zamówienia zamiejscowe załatwia się odwrotnie. Konto P. K. O. № 61.032

CEDIB
UNIVERSITE DE BEAUTE
PARIS
RACJONALNA KOSMETYKA
pudry
kremy
szminki
płyny
Nasze instytuty kosmetyczne w całej Polsce

Kino ADRIA
Do niedzieli dnia 19 czerw. włącznie
Wielki podwójny program
Wspaniały romans egzotyczny p. t.
„S Z E I K"
W rol. gł. Ramon Novarro Lola Lane
Dramat z za kulis cyrku p. t.
„VARIETES"
W rol. gł. Annabella, Jean Gabin, Ferdynand Gravey

Kino ADRIA
שבת דעם 18 1 און 3 אז
זונטאג דעם 19 12 און 2 אז.
פריהמארגעז - פילמעז
Piękny film dżunglowy p. t.
„Ucieczka Tarzana"
w rol. gł. Johnny Waissmuller, Maureen O. Sullivan

אפענער בריף צו פולק. מיעדזינסקי.

די „וויאדאמאשטשי ליטעראצקיע" פערעפענטליכט אנ'אפענעם בריף פונ'ם יודישען רעזערוויסט יעקב כוואט (ראדאם) צו פולק. מיעדזינסקי, אין צוזאמענהאנג מיט דעם לעצטענס ארטיקעל-סעריע. דער מחבר פון „אפענעם בריף" פרעגט, צי ווען ס'וועט אויסברעכן א מלחמה, וועט מען ביי די יודישע זעלנער בודק זיין זייער פוילישקייט און צי וועט מען דען נישט פאדערען ביי זיי דעם קרבן פון לעבען און בלוט, אלץ איינס, אויב זיי פאלען ארונטער אונטער מיעדזינסקי'ס אויסנאהם-יודען אדער נישט. און ביים היינטיגען טאג שפילען דאך די יודישע זעלנער א גרויסע ראל אין דער פוילישער ארמעע, ווייל זיי זענען היינט שטאלצע, אמביציעזע, פולווערטיגע סאלדאטען, און מען קאן שוין מעהר נישט חוזק מאכן פון זיי.

ה' כוואט דערמאהנט די איבערמענשליך העלדישע טהאט פון יודישען זעלנער, אברהם קראטאשינסקי פון אמעריקא, וועלכער האט געקעמפט אויפ'ן פראנצויזישען פראנט. ווען דער דאזיגער יודישער זעלנער וואלט געדינט אין דער צארישער ארמעע, וואלט ער געווען נישט מעהר ווי הארמאטען-פלייש, אבער ווייל אין אמעריקא איז ער געווארען א פרייער בירגער, האט ער ארויסגעבראכט פון זיך איבערמענשליכע אפפערוויליגקייט. אזעלכע אברהם קראטשינסקי'ס זענען אין פוילען פערהאן אין די צעהנדליגער טויזענטער. זיי מוזען זיך פיהלען אלס פרייע בירגער פון פוילען, כדי צו זיין גוטע זעלנער.

40-יעהריגער יאהר-צייט פון הרב מאהליווער

מארגען שבת פאלט אויס דער 40-סטער יאהר-צייט נאכ'ן גרויסען גאון און חובב-ציון הרב ר' שמואל מאהליווער ז"ל. צוליב דעם וועלען אלע מזרחי'סטישע און תורה ועבודה-ארגאניזאציעס אין לאנד, אויף דער ווענדונג פון צענטראל-קאמיטעט פון מזרחי אין פוילען איינארדנען תפילות אין די שוהלען און בתי מדרשים ווי אויך פערזאמלונגען, וועלכע וועלען זיין געווידמעט דעם אנדענק פון הרב מאהליווער זצ"ל און זיין ברייט פערצווייגטע טעטיגקייט פאר דער שאפונג פון דעם לאנדווירטשאפטליכען ישוב אין ארץ ישראל און פאר דער פונאנדערוויקלונג פון חבת-ציון און ציוניזם.

אין ראדאם וועט א חוץ אין מזרחי, אויך אבגעריכט ווערען אנ'הזכרה אין דער שטאדטישער שוהל וואו רבי שמואל מאהליווער האט געדאווענט במשך פון א רייהע יאהרען, זייענדיג היגער רב.

די ביבליאטעק א. נ. „י. גרינבוים" אין ראדאם, זשעראמסקי 25 ארדענט איין, ווי יאהר יעהרליך, א איינטאגיגען אויספלוג נאך קוזמיר, זונטאג דעם 26 יוני

געניע און הײמי לאוויטש אין ראדאם.

היינט און מארגען טרעטען דא אויף די גוט-בעקאנטע ארטיסטען געני און הײמי לאוויטש מיט זייער אויסגעצייכנטן אנסאמבל, וואס צעהלט 10 פערזאן.

דאס טאלאנטפולע פאר'ל לאוויטש איז אויפן ריכטיגען פלאץ אין דער יודישער אפערעטע, וואס ווערט דורך זיי אויפגעפיהרט מייסטערהאפט. אויך אין אנסאמבל געפינען זיך ארטיסטען מיט א נאמען אויף דער יודישער בינע.

א שטיין אויף א יודישע חתונה.

אויף קאשעראווע גאס 13 האט חתונה געמאכט דער ה' יעקב גרינבוים. נאך דער חופה, ווען די מחותנים און געסט האבען זיך משמח געווען, איז צובראכען געווארען א שויב אין פענסטער און ס'איז אריינגעפאלען א שטיין. צום גליק האט קיינעם נישט געשאדט.

דער שטיין איז געווארפן געווארן פון פעלד, וואוהין דאס פענסטער געהט ארויס.

א בלימעל פאר „ישיבת-חכמי-לובלין".

די צווייטע וואך דאנערשטאג וועט פארקומען אין גאנץ פוילען א בלימעל-פערקויף פאר דער „ישיבת חכמי לובלין" אין צוזאמענהאנג מיר דער פראקלאמירטער פייערונג אונטער'ן נאמען „חגיגת-התורה".

אכטונג קעלץ!
אין אלע רעדאקציע און אדמיניסטראציע - ענינים ביטע זיך צו פערשטענדיגן מיט אונזער מיטארבייטער
ק. ביינוואל
שריפטליך יען מען זיך ווענדען:
Red. „Radomer-Kielcer-Leben"
Kielce, ul. Warszawska 2.

אבאנאמענטס פרייז: פאר א חודש אין פוילען זלאטע אין פראווינץ, בעלגיען 4 פראנק אין פראנקרייך לענדער 30 סענט.
1-sza i ostatnia strona liczą 10 szpalt.
TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr. w tekscie mm 1 szp. 60 gr. na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.

Redaktor CH. M. HERC tel. 15 - 18 .טעל Wydawnictwo „Radomer Kielcer Leben" Radom Szwarlikowska 20